

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA
HOTĂRÂRE nr. _____

din _____ 2024

Chișinău

cu privire la aprobarea Programului Național de dezvoltare locală
„Satul European”
pentru anii 2024 - 2028

În temeiul art.5 lit. a), art. 6 lit. h) din Legea nr.136/2017 cu privire la Guvern (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.252, art.412), Guvernul **HOTĂRĂȘTE**:

1. Se aprobă Programul Național de dezvoltare locală „Satul European” pentru anii 2024 – 2028 (se anexează).
2. Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale va prezenta Guvernului anual, până la 15 martie, raportul de progres privind implementarea Programului.
3. Controlul asupra executării prezentei hotărâri se pune în sarcina Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale.

Prim-ministru

DORIN RECEAN

Contrasemnează:
Ministrul infrastructurii
și dezvoltării regionale

Andrei SPÎNU

Programul Național de Dezvoltare Locală ”Satul European” 2024 – 2028

I. Introducere

Acest document reprezintă **viziunea și prioritățile asumate de Guvernul Republicii Moldova privind măsurile necesare pe termen scurt și mediu în vederea accelerării procesului de îmbunătățirea a condițiilor de trai prin modernizarea infrastructurii tehnico-edilitare și sociale a localităților Republicii Moldova**, în conformitate cu obiectivele și țintele Strategiei Naționale de Dezvoltare ”Moldova Europeană 2030” și Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională 2022-2028 (SNDR).

Necesitatea elaborării Programului este prevăzută de Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2024 (aprobat prin HG nr. 887 din 22 noiembrie 2023) **și derivă din Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028** (care a fost elaborată în sincronizare cu ciclul **și prioritățile politicii de dezvoltare regională a Uniunii Europene**, care pentru perioada de referință urmează să se bazeze pe noua abordare a politicii de coeziune "Calea spre excelență".)

De asemenea, elaborarea Programului se bazează pe prevederile Titlului IV, Capitolul 20 ”Dezvoltare regională, cooperarea la nivel transfrontalier și regional” al Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 112 din 2 iulie 2014.

În etapa actuală a dezvoltării țării, unul dintre obiectivele-cheie ale Guvernului Republicii Moldova este să sprijine autoritățile publice locale în eforturile de îmbunătățire a calității vieții cetățenilor. Această inițiativă este strâns legată de aspirațiile de integrare europeană ale țării, care sunt clar stabilite în cadrul Acordului de Asociere și sunt în deplină concordanță cu angajamentele asumate în calitate de țară-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană, precum și cu prevederile din Agenda ONU de Dezvoltare Durabilă 2030.

În acest context, pentru perioada de programare 2022-2028, abordarea strategică a SNDR este fundamentată de noua paradigmă de dezvoltare regională a țării, aprobată de

Consiliul Național de Dezvoltare Regională a Republicii Moldova la data de 13.02.2020, care reflectă atât concluziile și lecțiile învățate pe parcursul ultimilor zece ani de implementare a politicii de dezvoltare regională, cât și tendințele europene de schimbare a paradigmei de abordare a dezvoltării regionale, vizând intensificarea eforturilor menite să asigure o dezvoltare echilibrată în regiuni și integrând principiile de competitivitate teritorială.

Astfel, conform SND "Moldova Europeană 2030", SNRD 2022-2028 și angajamentelor asumate în calitate de țară-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană, este esențială recuperarea accelerată a întârzierilor în dezvoltarea localităților din țară, axată pe implementarea unor intervenții sistematice menite să sprijine creșterea calității vieții pentru toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de locul de reședință. În consecință, acest Program va reprezenta o punte financiară concretă și detaliată pentru autoritățile publice locale, în eforturile lor de a atinge obiectivele stabilite în cadrul Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională, în special în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii locale de bază.

Prezentul Program va contribui la implementarea obiectivelor Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, aprobată prin Legea nr. 315/2022, fiind sprijinită realizarea următoarelor obiective:

- **Obiectivul general 2. Îmbunătățirea condițiilor de trai** (Obiectivele specifice: 2.3. *Asigurarea accesului universal la ape ducte și la sisteme de sanitație sigure* 2.4. *Îmbunătățirea condițiilor de locuit*)
- **Obiectivul general 3. Garantarea educației corespunzătoare și de calitate pentru toți pe tot parcursul vieții** – prin asigurarea accesului la infrastructură educațională de calitate, care potrivit SND Moldova Europeană 2030 va spori atractivitatea procesului educațional, iar în cazul învățământului profesional tehnic va facilita integrarea în câmpul muncii a circa 70% din absolvenți
- **Obiectivul general 4. Ridicarea nivelului de cultură și de dezvoltare personală** (Obiective specifice: 4.1. Extinderea accesului la oportunități și activități culturale, 4.2. Punerea în valoare a patrimoniului, tradițiilor și a diversității culturale, 4.3. Asigurarea oportunităților de dezvoltare personală și cetățenie activă)
- **Obiectivul general 10. Asigurarea unui mediu sănătos și sigur** (Obiectivul specific 10.1. Îmbunătățirea calității apei, aerului și a solurilor)

Luând în considerație angajamentele Republicii Moldova privind realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă, precum și în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr. 953/2022 cu privire la aprobarea cadrului național de monitorizare a implementării Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, Programul Național de Dezvoltare Locală „Satul European 2024-2028” va contribui la realizarea următoarelor ținte naționale de dezvoltare durabilă:

- **ODD 4: Garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți** (Ținta 4.a. Construirea și modernizarea infrastructurii în instituțiile de învățământ astfel încât să corespundă necesităților copiilor, fetelor și băieților și persoanelor cu dizabilități și oferirea unui mediu de învățământ sigur, nonviolent și incluziv pentru toți);
- **ODD 6: Asigurarea disponibilității și managementului durabil al apei și sanitație pentru toți** (Țintele **6.1.** Până în 2030, realizarea accesului universal și echitabil la apă potabilă sigură și la prețuri accesibile pentru cel puțin 95% din populație, **6.2.** Până în 2030, realizarea accesului universal la condiții sanitare adecvate și echitabile pentru cel puțin 65 % din populație, acordând o atenție specială nevoilor femeilor și fetelor și celor în situații vulnerabile, **6.3.** Până în 2030, îmbunătățirea calității apei prin reducerea poluării, eliminarea deversării deșeurilor și minimizarea eliminărilor produselor chimice și materialelor periculoase, reducerea proporției apelor uzate netratate și sporirea substanțială a gradului de reciclare și reutilizare sigură, **6.5.** Până în 2030, implementarea managementului integrat al resurselor de apă la toate nivelurile, **6.a.** Până în 2030, consolidarea capacităților țării, cu ajutorul cooperării internaționale și suportului extern, pentru implementare de activități și programe legate de apă și sanitație, inclusiv captarea apei, desalinizarea, eficiența apei, tratarea apelor uzate, tehnologiilor de reciclare și reutilizare, **6.b.** Planificarea și programarea în mod coerent și etapizat a dezvoltării unei infrastructuri de alimentare cu apă și sanitație îmbunătățite pentru toate comunitățile, pe baza unor criterii de selectare bine definite și transparente, incluzând implicarea comunităților beneficiare)
- **ODD 7: Asigurarea accesului tuturor la energie la prețuri accesibile, într-un mod sigur, durabil și modern** (Țintele: **7.2.** Până în 2030, asigurarea unei ponderi a energiei din surse regenerabile de cel puțin 15% în consumul final brut de energie electrică, **7.3.** Obținerea, în perioada 2024-2030, a noilor economii anuale de energie în mărime de 0,8% din valoarea medie a consumului final de energie între 1 ianuarie 2019 și 1 ianuarie 2022)
- **ODD 8: Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, precum și a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți** (Ținte: **8.9.** Până în 2030, elaborarea și implementarea politicilor pentru promovarea turismului durabil, care facilitează crearea de

parteneriate publice private, dezvoltă capacitățile instituționale în domeniu ale autorităților publice locale, respectiv care creează locuri de muncă și promovează cultura și produsele locale);

- **ODD 9: Construirea unor infrastructuri rezistente, promovarea industrializării durabile și încurajarea inovației** (Ținte: **9.1.** Dezvoltarea infrastructurii calitative, fiabile, durabile și puternice în regiunile țării pentru a susține dezvoltarea economică și creșterea bunăstării populației, cu accent pe accesul larg și echitabil pentru toți, **9.a.** Dezvoltarea infrastructurii durabile și rezistente prin asimilarea sprijinului financiar oferit de partenerii de dezvoltare)
- **ODD 11: Dezvoltarea orașelor și a așezărilor umane pentru ca ele să fie deschise tuturor, sigure, reziliente și durabile** (Ținte: **11.3.** Susținerea dezvoltării durabile a regiunilor, asigurarea unui sistem urban policentric și asigurarea localităților cu documentație de urbanism, **11.4.** Consolidarea și susținerea financiară a eforturilor de conservare și salvagardare a patrimoniului cultural al Republicii Moldova, **11.7.** Până în 2030, asigurarea accesului universal la spații verzi și publice sigure, incluzive și accesibile, în special pentru femei și copii, persoane în etate și cele cu dizabilități, **11.a.** Susținerea conexiunilor pozitive economice, sociale și de mediu între zonele urbane, periurbane și rurale prin consolidarea planificării naționale și regionale pentru dezvoltare)

În contextul Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030 adoptate de către Republica Moldova în calitate de membru al Organizației Națiunilor Unite, Programul va contribui la realizarea următoarelor obiective:

- **ODD 1. Fără sărăcie** (Ținta 1.4. Până în 2030, asigurarea faptului că toți bărbații și toate femeile, în special cei săraci și vulnerabili, au drepturi egale la resursele economice, precum și acces la serviciile de bază, dreptul la proprietate și control asupra terenurilor și a altor forme de proprietate, moștenire, resurse naturale, tehnologii noi potrivite și servicii financiare, inclusiv de microfinanțare);
- **ODD 4. Educație de calitate** (Ținta 4.5 Până în 2030, eliminarea disparităților între sexe în educație și asigurarea accesului egal la toate nivelurile de învățământ și formare profesională a persoanelor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități, a populațiilor indigene și a copiilor aflați în situații vulnerabile);
- **ODD 6. Apă curată și sanitație** (Țintele: 6.1 Până în 2030, realizarea accesului universal și echitabil la apă potabilă sigură și la prețuri accesibile pentru toți, 6.3 Până în 2030, îmbunătățirea calității apei prin reducerea poluării, eliminarea depozitării deșeurilor și reducerea la minimum a produselor chimice și materialelor periculoase, înjumătățind proporția apelor uzate netratate și sporind substanțial reciclarea și reutilizarea sigură la nivel global, 6.4 Până în 2030, creșterea substanțială a eficienței de utilizare a apei în toate sectoarele și asigurarea unui proces durabil de captare și furnizare a apei potabile, pentru a face față deficitului de apă și pentru a reduce

substanțial numărul de persoane care suferă de deficit de apă, 6.5 Până în 2030, implementarea managementului integrat al resurselor de apă la toate nivelurile, inclusiv, dacă este cazul, prin cooperarea transfrontalieră, 6.6 Până în 2020, protejarea și restabilirea ecosistemelor legate de apă, inclusiv munți, păduri, zone umede, râuri, rezervoare acvifere și lacuri)

- **ODD 7. Energie curată și la prețuri accesibile** (Țintele: 7.1 Până în 2030, asigurarea accesului universal la servicii energetice accesibile, sigure și moderne, 7.2 Până în 2030, creșterea semnificativă a ponderii energiei din surse regenerabile în mixul energetic global)
- **ODD 11. Orașe și comunități durabile** (Țintele: 11.1 Până în 2030, accesul tuturor la locuințe și servicii de bază adecvate, sigure și la prețuri accesibile și modernizarea cartierelor sărace, 11.3 Până în 2030, consolidarea urbanizării incluzive și durabile și a capacității pentru planificarea și gestionarea participativă, integrată și durabilă a așezărilor umane în toate țările, 11.7 Până în 2030, asigurarea accesului universal la spații verzi și publice sigure, incluzive și accesibile, în special pentru femei și copii, persoane în etate și cele cu dizabilități)

De asemenea, obiectivele prezentului document sunt orientate spre realizarea obiectivelor politicii de coeziune a Uniunii Europene, luând în considerare aspirațiile de aderare la comunitatea europeană și statutul de țară candidat. Prin urmare, acțiunile întreprinse vor contribui ca Republica Moldova să fie: (i) mai competitivă și mai inteligentă, (ii) mai verde și mai rezilientă la schimbările climatice, (iii) mai conectată și cu o mobilitate inteligentă, (iv) mai socială și favorabilă incluziunii și (v) mai echipată cu politici care ar aduce cadrul decizional mai aproape de cetățeni, pentru integrarea tuturor tipurilor de inițiative locale.

Reieșind din faptul că Fondul Național de Dezvoltare Regională și Locală reprezintă unica sursă de finanțare pentru mai multe documente de politici legate de sectoare precum ar fi educație, energie și resurse regenerabile, acces la servicii publice de calitate etc, a fost realizată și o analiză a posibilităților de sinergizare a eforturilor în vederea implementării documentelor de politici aprobate la nivel național. Prin urmare, au fost examinate și identificate următoarele priorități de sinergizare a eforturilor:

- a. *HG nr. 126/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030*

Programul Național de Dezvoltare Locală „Satul European 2024-2028” reprezintă documentul de politici care va susține eforturile de reformă a administrației publice locale. În speță documentul prevede necesitatea dezvoltării mecanismelor de suport și

motivare financiară a localităților angajate în procesul de amalgamare benevolă, fiind acordat suport în dezvoltarea infrastructurii aferente serviciilor publice prestate și creșterii nivelului de trai în localitățile amalgamate.

b. Hotărârea Guvernului 352/2023 cu privire la aprobarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030

Prezentul Program va contribui considerabil la reabilitarea Obiectivului general 5., orientat să îmbunătățească capacitățile administrației publice locale de a furniza într-un mod echitabil servicii publice adecvate și accesibile populației.

c. Hotărârea Guvernului 56/2023 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030

Programul va contribui la creșterea eforturilor de implementare a Obiectivului general 3. „Susținerea dezvoltării socio-economice rurale durabile”. Astfel, pentru a asigura dezvoltarea durabilă și sinergizată a localităților rurale având scopuri similare, intervențiile prin proiecte investiționale au fost orientate astfel încât din Fondul Național de Dezvoltare Regională și Locală să asigure finanțarea proiectelor de dezvoltare a infrastructurii aferente serviciilor publice și creșterii calității vieții, iar din sursele alocate ale Fondului național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural să fie realizate proiecte cu menite să asigure dezvoltarea economică a localităților.

d. Hotărârea Guvernului 114/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare „Educația 2030” și a programului de implementare a acesteia pentru anii 2023-2025

Prin intervențiile investiționale planificate, Programul va contribui esențial la fortificarea eforturilor Ministerului Educației și Cercetării la crearea unor condiții moderne și atractive pentru desfășurarea proceselor educaționale, fiind astfel asigurată implementarea Obiectivului general 9. Creșterea performanțelor sectorului *Educație* prin eficientizarea rețelei, modernizarea infrastructurii și consolidarea capacității manageriale și a culturii calității la toate nivelurile sistemului educațional.

e. Hotărârea Guvernului 102/2013 cu privire la Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2030

Prezentul Program asigură realizarea eforturilor guvernamentale în creșterea accesului instituțiilor publice și autorităților publice locale la resursele financiare necesare pentru

creșterea gradului de iluminare publică, eficiență energetică a clădirilor publice și creșterea gradului de utilizare a resurselor de energie regenerabilă, astfel asigurând suportul necesar în realizarea următoarelor obiective specifice în perioada anilor 2021-2030: 1) asigurarea creșterii utilizării surselor regenerabile de energie. Scenarii privind disponibilitatea pe termen lung a tehnologiei de captare și stocare a carbonului și 2) îmbunătățirea eficienței energetice.

Elaborarea Programului s-a bazat pe prevederile cadrului normativ în vigoare de reglementare a procesului de planificare, elaborare, aprobare, implementare, monitorizare și evaluare a documentelor de politici publice (aprobate prin Hotărârea de Guvern nr.386/2020) și va viza domeniul de activitate al Guvernului – dezvoltarea regională, stabilit prin Legea nr.136/2017 cu privire la Guvern.

Programul ia în calcul experiența acumulată în procesul de organizare și desfășurare a concursurilor de finanțare a proiectelor de dezvoltare locală conform prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 152/2022 și își propune o evaluare a situației existente și după caz revizuirea/identificarea noilor priorități de finanțare a proiectelor de dezvoltare locală.

Implementarea Programului se bazează pe ajustările legislative noi (inclusiv Legea nr. 27/2023 privind Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și Locală, Legea nr. 29/2022 privind modificarea unor acte normative și Hotărârea Guvernului nr. 152/2022 cu privire la aprobarea Regulamentului privind gestionarea mijloacelor financiare ale Fondului național pentru dezvoltare regională și locală), care au consolidat cadrul instituțional și de reglementare a mecanismelor de implementare a dezvoltării locale, inclusiv prin stabilirea Fondului Național pentru Dezvoltare Regională și Locală și instituirea Instituției Publice „Oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală”.

Programul a fost elaborat de Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale cu asistența metodologică și financiară a Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, în baza un proces exhaustiv de informare, consultare și implicare a altor instituții relevante la nivel național și local, inclusiv:

- Comisia parlamentară „Administrație publică și dezvoltare regională”
- Cancelaria de Stat
- Oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală
- Agențiile de Dezvoltare Regională Nord, Centru, Sud, municipiul Chișinău și UTA Găgăuzia
- Congresul Autorităților Publice Locale din Moldova (CALM)
- Partenerii internaționali de dezvoltare, activi în domeniul dezvoltării locale

- Autoritățile Publice Locale de ambele niveluri

Orizontul de timp de planificare al Programului constituie perioada 2024-2028.

II. Analiza Situației

Secțiunea 1. Contextul general

Localitățile Republicii Moldova continuă să înregistreze întârzieri semnificative în ameliorarea condițiilor de trai prin dezvoltarea infrastructurii tehnico-edilitare de bază (apeducte și canalizare, drumuri și trotuare, iluminat stradal, managementul deșeurilor), infrastructurii sociale (facilități sportive și de recreere, aziluri de bătrâni, centre comunitare de protecție a victimelor abuzurilor în familii), precum și reabilitarea clădirilor publice pentru a crește reziliența autorităților locale față de schimbările climatice și crizele energetice existente (cu măsuri de eficiență energetică și acces la resurse de energie regenerabilă) cât și a serviciilor publice conexe.

Responsabilitatea de bază în soluționarea acestor deziderate aparține autorităților publice locale de nivelul întâi, fiind un domeniu propriu de activitate al acestora¹. Totodată, deși autoritățile publice locale depun eforturi organizatorice și financiare majore, acestea nu dispun de suficiente resurse administrative și financiare pentru recuperarea accelerată a întârzierilor de dezvoltare în îmbunătățirea condițiilor de trai a cetățenilor.

Este cazul de menționat că, posibilitățile bugetelor locale de a finanța investiții capitale s-au limitat în ultimii 5 ani la 480 - 530 mln. lei anual², ceea ce constituie mai puțin de 10% din necesități. În prezent, până la 74% din veniturile APL din Republica Moldova constituie transferuri generale sau cu destinație specială, aceasta reprezentând a doua cea mai mare rată de dependență pe continentul european, după Kosovo.

Totodată, posibilitățile financiare limitate creează impedimente semnificative autorităților publice locale în eforturile acestora de atragere a finanțării din surse externe, care solicită asigurarea unor co-finanțări proporționale granturilor acordate.

Obiectivul general 2 al SNDR este orientat spre sporirea coeziunii teritoriale, prevenirea excluziunii și presupune amplificarea eforturilor conjugate ale autorităților publice de toate nivelele și orientarea acestora către accelerarea creșterii accesului cetățenilor,

¹ Art. 4 alin. (1) din Legea privind descentralizarea administrativă

² Conform datelor Ministerului de Finanțe (“Evoluția bugetelor locale 2016-2022”)

indiferent de zona de reședință, la infrastructura de bază tehnico-edilitară și socială, precum și îmbunătățirea eficienței energetice a clădirilor din administrarea autorităților publice locale, cu scopul de a reduce costurile energetice și de a spori reziliența climatică.

În acest context, SNDR prevede intervenții sistemice în vederea asigurării până în anul 2028 a minimum 85% din populație cu servicii publice de apeduct, minimum 75% - cu servicii publice de canalizare și minimum 60% - cu servicii centralizate de colectare a deșeurilor. Totodată, SNDR prevede intervenții orientate spre creșterea competitivității economiilor locale prin îmbunătățirea infrastructurii aferente activităților turistice și industriilor artizanale, în acest sens fiind prioritizate intervențiile de amenajare a obiectivelor turistice și antropice, crearea și extinderea infrastructurii de agrement.

Cu toate acestea, în special ținând cont de multiplele provocări cu care se confruntă, autoritățile publice locale nu pot fi lăsate singure în fața acestei sarcini dificile. În această privință, Guvernul Republicii Moldova are un rol major, inclusiv fiind responsabil pentru identificarea și alocarea de resurse financiare suplimentare în sprijinul autorităților publice locale, inclusiv prin atragerea de finanțări suplimentare din partea partenerilor de dezvoltare.

Astfel, Programul Național de Dezvoltare Locală are menirea să asigure o complementaritate a intervențiilor politicii de dezvoltare de la nivelul național și regional la nivelul local.

Totodată, autoritățile publice centrale sunt responsabile de asigurarea unui cadru de politici, legal și de reglementare favorabil dezvoltării infrastructurii tehnico-edilitare și sociale locale. De asemenea, conform prevederilor legale, Guvernul ar trebui să sprijine autoritățile publice locale (APL) în ceea ce privește înființarea, dezvoltarea și îmbunătățirea serviciilor publice locale aferente dezvoltării și gestionării infrastructurii locale, inclusiv controlul calității serviciilor prestate în baza unor indicatori de performanță. Prin urmare, atât autoritățile publice locale, cât și autoritățile publice centrale au o responsabilitate comună în fața cetățenilor pentru asigurarea unei infrastructuri locale accesibile și de calitate.

Respectiv, este nevoie de un suport financiar adițional din partea Guvernului, în vederea creșterii ritmului de echipare a unităților administrativ-teritoriale cu dotările de bază de infrastructură tehnico-edilitară și socială.

Sprijinul acordat prin intermediul finanțării proiectelor de dezvoltare regională (care se conțin în Documentul Unic de Program și derivă din Programele Operaționale Regionale) a produs și continuă să producă rezultate semnificative. Totuși până în anul 2022, această asistență financiară a fost orientată, în special, pe proiecte cu impact regional și nu

presupun infrastructura economică, tehnico-edilitară și socială de importanță locală, iar tipurile proiectelor eligibile derivau doar din domeniile de intervenție proprii politicii de dezvoltare regională care nu implică intervenții locale și opțiuni de dezvoltare a infrastructurii sociale (școli, grădinițe, cămine culturale, infrastructură sportivă și de agrement) cu impact major asupra dezvoltării localităților, în special asupra tinerii generații. Acest tip de intervenții erau finanțate doar parțial prin programe de finanțare guvernamentale, regăsindu-se drept componente ale unor programe sectoriale în domeniul infrastructurii de apă și sanitație (din Fondul Ecologic Național), elemente de infrastructura locală (prin măsurile de diversificare finanțate de Fondul Național pentru Dezvoltare Agricolă și Rurală) sau intervenții în domeniul eficienței energetice (Fondul de Eficiență Energetică). Aceste intervenții nu aveau o abordare integrată și nici complementară, neavând o înțelegere clară asupra necesităților locale, a impactului scontat sau atins.

În așa mod, PNDL va asigura o abordare integrată a procesului de implementare a proiectelor investiționale, și presupune complementaritatea proiectelor de dezvoltare locală în realizarea proiectelor incluse în Programele Operaționale Regionale.

În acest sens, pentru a soluționa provocările sectoriale descrise mai sus și a crește gradul de reacție a autorităților publice locale la necesitățile de dezvoltare a localităților, Guvernul Republicii Moldova a inițiat apelul de propuneri de proiecte introducând abordarea managementului direct a proiectelor și contribuind la consolidarea capacităților autorităților publice locale în gestionarea fondurilor, inclusiv ca exercițiu preparatoriu în contextul integrării europene.

Totodată, reieșind din rezultatele analizei portofoliului de proiecte, implementat prin intermediul celor cinci fonduri naționale existente anterior (Fondul Ecologic Național, Fondul Național pentru Dezvoltare Regională, Fondul Rutier, Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural, Fondul de Eficiență Energetică), s-a constatat că tipologia proiectelor implementate este aproape similară, respectiv noul program guvernamental este orientat și spre realizarea unei reorganizări a proceselor de implementare a proiectelor investiționale, asigurând astfel realizarea următoarelor sarcini:

- Asigurarea unui management centralizat al proiectelor investiționale și a sinergizării intervențiilor de dezvoltare a teritoriului țării;
- Crearea unui mecanism instituțional unic pentru alocarea resurselor financiare pentru proiectele din domenii similare;
- Evitarea dublării funcțiilor administrației publice centrale în gestionarea proiectelor investiționale în domenii similare.

Un factor cauzal major care subminează dezvoltarea locală în Republica Moldova, este gradul înalt de fragmentare a administrației publice locale de nivelul I, în contextul în care peste 90% din UAT au o populație sub 5 mii de locuitori, dimensiuni care nu permit furnizarea eficientă a serviciilor publice de bază³. La fiecare 100 mii de locuitori revin 36,3 UAT – o valoare mai mare decât în cele mai fragmentate țări europene. Experiența internațională arată că unitățile cu mai puțin de 3-5 mii de locuitori nu pot îndeplini responsabilități publice semnificative. Respectiv, numărul mic al populației per UAT limitează resursele financiare și, în consecință, capacitatea instituțională și administrativă a administrației publice locale de a-și îndeplini responsabilitățile⁴.

Analiza cheltuielilor administrației publice locale în Republica Moldova arată că, în medie, între 40% și 50% din bugetele locale sunt direcționate către educație (o funcție delegată și finanțată prin transferuri cu destinație specială). Cheltuielile generale de administrație variază între 15% (pentru orașele reședință de raion) și 38% pentru UAT-uri cu mai puțin de 1,5 mii de locuitori. Există și localități care alocă până la 85% din bugetele lor pentru administrație. Serviciile comunale, cea mai importantă categorie de servicii locale, reprezintă doar 6-8% din cheltuielile majorității autorităților locale. Doar orașele reședință de raion alocă procente mai mari ale bugetelor pentru servicii comunale, în medie 20%. În aceste orașe, cheltuielile administrative se situează în medie la 15%. În localitățile cu mai puțin de 1.500 de locuitori, cheltuielile pentru serviciile de stat cu destinație generală reprezintă în medie aproximativ 35% din totalul cheltuielilor, iar cele aferente serviciilor comunale constituie 11,7%.

În efortul de a aborda problemele legate de fragmentarea excesivă a administrației locale, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 225 din 31/07/2023, privind amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale. Această lege urmărește să promoveze gradual consolidarea localităților învecinate prin intermediul unui mecanism ce include stimulente financiare și asistență tehnică, având ca rezultat întărirea capacităților acestora, atât financiare, cât și administrative.

Cu toate că amalgamarea voluntară va aduce rezultate sesizabile pe termen scurt și mediu, modernizarea infrastructurii locale va rămâne limitată în cadrul actual al organizării administrative a țării.

³ Strategia de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova pentru anii 2023 – 2030, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 126/2023.

⁴ Deși legea privind organizarea administrativ-teritorială prevede un număr minim de 1,5 mii de locuitori pentru existența unei unități administrativ-teritoriale, 318 (35%) dintre UAT au mai puțin de 1,500 de locuitori.

Având în vedere această situație și provocările existente, se impune o implicare mai mare din punct de vedere financiar și organizatoric din partea autorităților publice centrale pentru a intensifica eforturile de îmbunătățire și modernizare a infrastructurii locale.

Amânarea adoptării unor măsuri imediate ar putea avea consecințe negative, perpetuând lipsa de resurse disponibile pentru autorități și accentuând efectele negative ale crizei internaționale asupra domeniilor economice și sociale din Republica Moldova.

Totodată, analiza implementării proiectelor de dezvoltare locală a scos la iveală un șir de provocări sistемice, care urmează a fi abordate și soluționate în perspectivă, atât prin modificarea cadrului regulator, cât și prin dezvoltarea capacităților autorităților publice locale întru asigurarea unui potențial sporit de valorificare calitativă a posibilelor fonduri alocate de Uniunea Europeană în perioada de pre-aderare. Printre cele mai importante domenii problematice și grupuri de persoane afectate, pot fi menționate următoarele:

- Inițiativele (solicitările) investiționale înaintate de APL nu întotdeauna au reflectat prioritățile stringente de dezvoltare locală (și consecutivitatea intervențiilor), deseori fiind bazate pe prioritățile individuale ale conducerii APL, fapt care ulterior a creat mai multe probleme de ordin administrativ în procesul de recepție și dare în exploatare. În contextul unor asemenea incertitudini, există un mare număr al populației, care consideră că prioritățile setate la nivel local nu sunt identificate obiectiv și transparent. Prin urmare, este imperios ca la identificarea proiectelor ce urmează a fi depuse în cadrul apelurilor de propuneri de proiecte să fie desfășurate consultări publice ale populației, în special gospodăriile vulnerabile ale localității (persoane în etate, familii care au în componența acestora persoane cu dizabilități, femeile, grupuri și minorități etnice etc.).
- Calitatea documentației tehnice aferente proiectelor investiționale este încă relativ joasă, fiind afectată de mai mulți factori, inclusiv deficitul de specialiști atestați și superficialitatea elaborării documentației tehnice, datorită timpului restrâns alocat. Astfel, spre exemplu, 57% din toate proiectele aprobate în cadrul concursului ”Satul European” au avut careva probleme cu documentația de proiect. De cele mai multe ori, documentația tehnică era incompletă (lipseau anumite capitole), sau era elaborată cu erori, ceea ce a necesitat corecții ulterioare, de multe ori ducând inclusiv la majorarea cheltuielilor necesare și extinderea termenilor de implementare a proiectelor. Astfel de impedimente pot contribui fie la tergiversare termenilor de implementare a proiectelor, fie ca durabilitatea și calitatea serviciilor prestate populației. Grupurile afectate ale acestor probleme sunt personalul cu responsabilități tehnice din cadrul APL, reprezentanții Oficiului Național de Dezvoltare Regională și Locală care asigură monitorizarea executării lucrărilor și populația localităților afectată de procesele lucrărilor de construcție (acces la infrastructura socială, risc de traumatisme, alte forme de incomodități generate de lucrările de construcție).

- Capacitățile autorităților publice locale în implementarea proiectelor investiționale sunt încă relativ joase, ceea ce a afectat atât calendarul, cât și calitatea implementării. Astfel, spre exemplu, au fost atestate 83 proceduri contestate, care au condus inclusiv la anularea sau repetarea proceselor de achiziții. Totodată, în acest context, trebuie de recunoscut faptul că circa 60% din toate autoritățile publice beneficiare nu au avut anterior experiențe de implementare a proiectelor investiționale mai mari, fiind antrenați doar în achiziții de servicii și bunuri prin proceduri de negociere directă sau solicitare oferte de preț. Capacitatea redusă de realizare a procedurilor de achiziție, tergiversează perioada și așa limitată de implementare a proiectelor, fiind astfel afectate interesele populației care necesită acces la servicii publice de calitate și creșterea nivelului de trai al populației.
- În procesul de implementare a proiectelor de dezvoltare locală, au apărut probleme de concordanță între acest proces și legislația referitoare la finanțele publice locale și responsabilitatea bugetar-fiscală. Acest lucru se datorează faptului că ciclul de implementare a proiectelor este, adesea, pe mai mulți ani bugetari, trecând de la un an (de exemplu, 2022) la altul (de exemplu, 2023), cu alocări financiare provenite din bugete anuale diferite. Această situație nu este în concordanță deplină cu prevederile Legii nr. 181/2014 privind finanțele publice și responsabilitatea bugetar-fiscală, care asigură angajamente bugetar-fiscale doar pentru perioada anului bugetar. Totodată, conform alin. (3) din articolul 66 al Legii finanțelor publice locale, este permisă asumarea angajamentelor multianuale pe o perioadă de până la trei ani bugetari pentru obiectele de investiții capitale, în limitele cheltuielilor prevăzute în acest scop pentru anii respectivi. În consecință, în cazul intervențiilor considerate investiții capitale sunt necesare proceduri de aprobare anuale prin consiliile locale pentru planurile de finanțare și generarea de noi conturi IBAN, aspect care adesea generează confuzii în majoritatea autorităților publice locale. Pentru proiectele care nu se încadrează în categoria investițiilor capitale (măsurile M-1.3, M-2.1, M-2.3, M-2.4), contractele pentru lucrări, servicii și furnizare de bunuri sunt înregistrate de către trezoreriile teritoriale până la finalul anului în curs. Acest lucru implică apoi noi proceduri de achiziții publice pentru sumele necheltuite în anul respectiv, afectând astfel coerența și calitatea livrabilelor generate, precum și fragmentarea acestora, fapt interzis prin legislația în domeniul achizițiilor publice. În cazul unor asemenea probleme identificate, grupurile afectate sunt reprezentanții autorităților publice locale care nu își pot exercita obligațiunile contractuale și angajamentele aprobate față de instituțiile finanțatoare.

Cu toate acestea, implementarea proiectelor investiționale a reprezentat un cadru esențial pentru identificarea provocărilor existente în dezvoltarea capacităților de implementare a proiectelor locale. Această experiență a contribuit la identificarea unor propuneri logice de optimizare a proceselor, furnizând învățăminte valoroase pentru a solicita ajustări și

modificări structurale în viitoarele procese de finanțare a proiectelor locale din bugetul de stat, inclusiv:

- Acceptarea pentru finanțare a proiectelor, concepute conform unei consecutivități a intervențiilor (spre exemplu, se începe cu intervenții în rețele și utilități publice, iar apoi cu drumuri și reconstrucții/reparații a edificiilor publice), în manieră ca noul proiect să asigure dezvoltarea unor investiții anterioare și nicidecum în detrimentul acestora.
- Consultarea publică obligatorie, cu comunitatea locală, a inițiativelor investiționale, înaintate pentru finanțare de către autoritățile publice locale.
- Ajustarea ciclului de viață al proiectelor de dezvoltare locală la ciclul de bugetare anuală, astfel încât lansarea concursurilor, evaluarea, aprobarea finanțării, semnarea contractelor de finanțare și lansarea achizițiilor publice să fie organizate în anul precedent celui de implementare, iar implementarea propriu-zisă, de la atribuirea și semnarea contractelor de achiziții publice și până la finalizare să fie desfășurat în cadrul unui an bugetar. Executarea proceselor de planificare a proceselor de finanțare și gestionare a angajamentelor de către autoritățile/instituțiile bugetare urmează a fi efectuată exclusiv reieșind din prevederile la art.66 din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181/2014.
- Extinderea termenului de pregătire de către APL a dosarelor pentru concurs (se consideră optimal un termen de minimum 60 zile), cu efectuarea obligatorie a expertizelor tehnice a clădirilor publice, pentru care se solicită intervențiile de renovare, construcție, reconstrucție, eficientizare energetică, etc;
- În scop de evaluare a corelării propunerilor de proiecte înaintate de către APL cu programele și proiectele de dezvoltare la nivel regional, de antrenat (pentru avizare) agențiile de dezvoltare regională, la care se arondează localitățile vizate în propunerile de proiecte.
- În scop de evaluare a corelării propunerilor de proiecte cu strategiile și programele sectoriale de dezvoltare, de avizat cererile de finanțare a proiectelor cu autoritățile publice centrale de specialitate în funcție de tipologia, măsurile și obiectivele de intervenție ale proiectelor și apartenența departamentală.
- Digitalizarea mecanismului de depunere a dosarelor de participare la concurs evaluare, aprobare și asigurare a managementului financiar. Inclusiv trebuie găsită o soluție în vederea digitalizării documentației tehnice, unde este o problemă mai dificilă.
- Identificarea posibilităților, inclusiv cu suportul partenerilor de dezvoltare, privind organizarea și desfășurarea campaniilor de instruire a APL beneficiare de finanțare (la fiecare apel lansat), pe aspectele de achiziții publice și atribuire a contractelor.

Secțiunea a 2-a. Întârzieri de dezvoltare la nivel local

Situația actuală nesatisfăcătoare referitoare la calitatea infrastructurii tehnico-edilitare și sociale locale este rezultatul unor factori diverși. Problemele structurale și sistemice legate de guvernarea la nivel local, cum ar fi fragmentarea teritorială, capacitățile administrative și financiare limitate, potențialul economic redus și depopularea, au avut și continuă să aibă un impact semnificativ asupra dezvoltării infrastructurii tehnico-edilitare, sociale și a serviciilor locale.

Cu toate că, pe parcursul ultimelor decenii, autoritățile publice locale (cu sprijinul donatorilor și al administrației publice centrale) au reușit să implementeze numeroase proiecte de dezvoltare a infrastructurii locale, situația rămâne a fi departe de țintele asumate.

Una dintre cele mai mari provocări la nivel local o constituie situația privind **dezvoltarea sistemelor centralizate de alimentare cu apă potabilă și canalizare**⁵:

- În circa 30%⁶ din localitățile țării încă lipsesc sisteme centralizate de aprovizionare cu apă.
- În peste 50% din localități, în care există sisteme centralizate, calitatea apei furnizate în sistem nu corespunde cerințelor normative în vigoare.
- În peste 90% din localități lipsesc sisteme publice de canalizare, iar în peste 96% - lipsesc sisteme de epurare a apelor uzate.

Întârzierile cele mai mari de dezvoltare se înregistrează în Regiunile de dezvoltare Nord și Centru, unde circa 55%, și respectiv 45% din populație încă nu au acces la servicii publice de alimentare cu apă.

În ceea ce privește sistemele publice de canalizare, întârzieri majore de dezvoltare se înregistrează în toate regiunile țării, în medie, circa 70%⁷ din populație nefiind încă asigurată cu servicii publice de evacuare a apelor uzate.

Trebuie de menționat că, până în anul 2022, Guvernul Republicii Moldova alocă resurse financiare pentru două fonduri naționale, din mijloacele cărora se co-finanța dezvoltarea infrastructurii de alimentare cu apă și canalizare:

- Fondul Național de Dezvoltare Regională, și

⁵ Conform datelor SNDR

⁶ Conform datelor Birului Național de Statistică pentru anul 2022.

⁷ Conform datelor Biroului Național de Statistică pentru anul 2022

- Fondul Ecologic Național.

În ultimii nouă ani, conform rapoartelor de executare a bugetelor celor două fonduri, sumele alocate pentru dezvoltarea infrastructurii de alimentare cu apă și canalizare a constituit de la 100 la 450 mln. MDL anual⁸. Totuși, impactul intervențiilor planificate nu a fost unul major. Acest fapt, în mare parte se datorează insuficienței de coordonare a intervențiilor și lipsei secțiunii specializate a Planului de Amenajare a Teritoriului Național, care ar crea o viziune de perspectivă a dezvoltării sectorului și ar planifica gradual intervențiile coordonate la nivel național, regional și local.

Conform prevederilor Strategiei de alimentare cu apă și sanitație pentru anii 2014-2030, costul total de implementare a Strategiei și realizării obiectivelor stabilite ar constitui circa 2,04 mlrd. euro⁹, dintre care 998 mln. euro planificați pentru sisteme de alimentare cu apă și 1,04 mlrd. euro pentru sisteme de canalizare.

Totodată implementarea politicii naționale în domeniul alimentării cu apă și canalizare progresa încă relativ lent, inclusiv din considerente instituționale și a disponibilităților financiare. În acest sens, este cazul de menționat că, în urma reformei administrației publice centrale din 2021, competențele ce țin de domeniul aprovizionării cu apă și sanitație au fost partajate între Ministerul Mediului și Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale (MIDR), domeniul de alimentare cu apă și canalizare a fost atribuit MIDR, în timp ce protecția apelor și gestionarea deșeurilor a fost transferată la Ministerul Mediului. Procesul de reformare instituțională și de transfer al domeniului de alimentare cu apă și canalizare către MIDR este unul încă în desfășurare și foarte dificil 2022.

La moment, nu există o statistică oficială actualizată cu privire la dotarea localităților cu **iluminat stradal**, dar, conform estimărilor MIDR, acest serviciu lipsește la peste 60% din drumurile și străzile locale din Republica Moldova, întârzierile cele mai mari înregistrându-se în zona rurală.

În peste 90% din localitățile rurale lipsește **serviciul public de evacuare a deșeurilor menajare**¹⁰, iar infrastructura poligoanelor de depozitare este subdezvoltată și în cea mai mare parte nu corespunde normelor ecologice în vigoare. Trebuie de menționat că, în condițiile în care localitățile dispun de serviciu de management al deșeurilor, aceste procese sunt incomplete, fiind lipsite de etapele de sortare, reciclare, reutilizare etc. și

⁸ Conform datelor rapoartelor privind executarea Fondului Național pentru Dezvoltare Regională și ale Fondului Ecologic Național, publicate pe paginile web ale autorităților publice centrale respective.

⁹ Conform estimărilor, estimarea costurilor actuale ar constitui cu cca 60% mai mult, reieșind din creșterea medie a prețurilor pentru lucrări și echipamente în perioada 2014-2023.

¹⁰ Conform datelor SNDR

fiind posibilă doar depozitarea permanentă a acestora, astfel devin de la prevederile principiului ierarhiei deșeurilor. În perioada anilor 2010 – 2021, din Fondul Ecologic Național au fost aprobate resurse financiare pentru implementare a 83 de proiecte, în valoare de 199 mln. MDL.

Totuși, este cazul de menționat că, pentru implementarea Strategiei de gestionare a deșeurilor în Republica Moldova, la moment, Guvernul Republicii Moldova, cu susținerea financiară a Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și Băncii Europene de Investiții (BEI), a inițiat implementarea primei etape de implementare a prevederilor Strategiei în cadrul proiectului „Gestionarea deșeurilor în Republica Moldova”, cu o valoare de circa 56 mln. euro, costul total estimat pentru implementare la nivel național fiind de peste 200 mln euro. Prima etapă a proiectului, inclusiv resursele financiare alocate vor acoperi cu servicii de management a deșeurilor 3 zone: (i) Zona 1: raioanele Cahul, Cantemir și UTA Găgăuzia, (ii) Zona 5: raioanele Ungheni, Călărași și Nisporeni și (iii) Zona 8: raioanele Edineț, Dondușeni, Ocnita și Briceni.

Un alt segment care influențează gradul de mobilitate și acces al populației se referă la **infrastructura de transport**, care conform datelor incluse în Strategia Națională de Dezvoltare ”Moldova Europeană 2030” indică o înrăutățire a situației, cota drumurilor publice evaluate drept „excelente” și „bune” s-a redus de la 36,8% în anul 2015 la 30% în anul 2020, în timp ce cota drumurilor „rele” și „foarte rele” s-a extins de la 25,4% până la 46,8% din total. Scăderea calității infrastructurii este însoțită de creșterea vârstei medii a mijloacelor de transport, cu consecințe nefaste atât pentru confortul și siguranța oamenilor, cât și pentru calitatea mediului. Totodată, este de menționat că drumurile locale, reprezintă un pilon important al dezvoltării, dar încă nu există criterii stabilite de distribuire a mijloacelor financiare, prioritate având localitățile cu obiective de importanță națională sau regională. În unele localități, care au beneficiat de reabilitarea infrastructurii de drum existente, infrastructura tehnico-edilitară era în stare mai proastă decât în alte sate, chiar și numărul populației fiind mai mic decât în alte localități potențiale beneficiare de investiții în drumuri. Astfel, se denotă lipsa unui mecanism de evidență a dezvoltării locale.

O problemă majoră care afectează calitatea și eficiența proiectelor de dezvoltare a infrastructurii locale este determinată de faptul că peste 90% din localitățile țării nu dispun de **documentație de urbanism** în vigoare. Situația este, în special, problematică în zona rurală, deoarece foarte puține localități au posibilități investiționale pentru a finanța elaborarea Planurilor Urbanistice Generale. Totodată, la acest capitol, se atestă provocări sistemice, determinate de insuficiența consultanței specializate și cadrului normativ învechit și contradictoriu. În acest sens, MIDR depune eforturi susținute pentru soluționarea problemei normelor și normativelor urbanistice depășite, care, fiind

inspirate de fostele normative din perioada sovietică, nu mai corespund realităților actuale și practicilor internaționale. De asemenea, există discrepanțe între normele existente și noul cadru legal sectorial, mai ales în domeniile social și economic. Deși adoptarea noului Cod al Construcțiilor și Urbanismului reprezintă un pas către schimbări viitoare, în prezent, acesta nu va rezolva în totalitate discrepanțele dintre normele tehnice în vigoare și realitățile socio-economice actuale din cadrul dezvoltării locale.

O altă problemă majoră constă în dificultatea autorităților publice locale de a accesa resursele financiare necesare pentru **dezvoltarea infrastructurii sociale**. Practic, niciunul dintre fondurile naționale existente nu reușește să acopere cerințele în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii educaționale (resursele alocate din bugetul statului fiind concentrate mai mult pe întreținere decât pe dezvoltare), infrastructurii culturale, sportive și de agrement.

Aceste probleme generează dificultăți semnificative pentru autoritățile publice locale în eforturile lor de a susține și dezvolta aceste componente esențiale ale infrastructurii sociale, care au un impact direct asupra comunităților și calității vieții cetățenilor. Este crucial ca resursele financiare suplimentare să fie alocate în acest sens, pentru a asigura accesul tuturor la infrastructura necesară, indiferent de locul de reședință, statut, etnie sau apartenența la alte grupuri minoritare.

Secțiunea a 3-a. Rezultate în implementarea intervențiilor din cadrul concursului de proiecte de dezvoltare locală "Satul European"

În prefigurarea și în conformitate cu conceptul Programului Național de Dezvoltare Locală, în luna martie 2022, Guvernul Republicii Moldova a inițiat concursul pilot "Satul European" de susținere a proiectelor de dezvoltare locală (cu un termen de realizare a proiectelor investiționale de 12 luni și finanțare de până la 10 milioane MDL per proiect), iar în luna iulie 2023, a lansat concursul pilot de granturi mici "Satul European Expres" (cu un termen de realizare a proiectelor investiționale accelerat de până la 6 luni și finanțare de până la 450 mii MDL per proiect), adresat autorităților publice locale de nivelul întâi în scopul sprijinirii dezvoltării infrastructurii tehnico-edilitare și sociale la nivel local.

Specificul acestor concursuri a constat în oferirea administrațiilor publice locale de nivelul I a posibilității de a implementa direct proiectele investiționale finanțate din FNDRL, ghidarea și monitorizarea procesului fiind asigurată prin intermediul Oficiului Național de Dezvoltare Regională și Locală.

Aceste inițiative au reprezentat pași importanți în implementarea programului de dezvoltare locală, având în vedere obiectivele ambițioase și nevoile comunităților implicate.

Prin amploarea fondurilor alocate și numărul de granturi distribuite, aceste intervenții guvernamentale destinate sprijinirii autorităților publice locale au implicat un efort financiar și organizațional fără precedent din partea entităților centrale (Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, Oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală, Agențiile de Dezvoltare Regională). În același timp, termenii restrânși stabiliți pentru procesele de informare, aplicare și implementare au cerut o mobilizare semnificativă din partea autorităților publice locale.

Cu toate că, în momentul lansării acestor concursuri, existau anumite îngrijorări legate de capacitatea de absorbție a unor finanțări semnificative într-un interval scurt de timp, analiza implementării a confirmat viabilitatea estimărilor inițiale privind fezabilitatea intervențiilor guvernamentale extinse pentru dezvoltarea infrastructurii locale. Această examinare detaliată a procesului de implementare a evidențiat nu doar eficiența gestionării resurselor, ci și adaptabilitatea și capacitățile organizaționale ale autorităților publice locale în gestionarea unui flux semnificativ de fonduri.

Astfel, s-a demonstrat că temerile inițiale privind absorbția eficientă a finanțărilor într-un interval de timp limitat au fost depășite cu succes, iar intervențiile guvernamentale s-au dovedit a fi instrumente eficace în sprijinirea dezvoltării infrastructurii la nivel local.

În cadrul acestor două concursuri au fost depuse în total peste 1,400 de proiecte, indicând o mobilizare reușită a peste 80% din autoritățile publice locale pentru pregătirea și depunerea dosarelor (împreună cu documentația de suport), în conformitate cu prevederile riguroase ale Regulamentului privind gestionarea Fondului național de dezvoltare regională și locală, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 152/2022.

Astfel, în cadrul concursului de proiecte de dezvoltare locală "Satul European", au fost înregistrate 736 de dosare, evaluându-se la o valoare estimată de 2,85 miliarde MDL. În urma procesului de evaluare, au fost selectate și aprobate pentru finanțare 497 de proiecte, cu un buget total de 1,83 miliarde MDL. Această selecție atentă a asigurat alocarea eficientă a resurselor pentru proiectele cu impact semnificativ în dezvoltarea infrastructurii locale.

Tablul 1: Rezultatele concursului de proiecte de dezvoltare locală "Satul European"

Domenii de intervenție	Măsurile	Proiecte depuse		Proiecte aprobate	
		Număr	Valoare estimată, MDL	Număr	Valoare efectivă, MDL
D-1: Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare	M-1.1: Alimentare cu apă și canalizare	194	1,310,003,540	155	970,878,622
	M-1.2: Iluminat public	60	100,825,447	43	45,549,941
	M-1.3: Elaborare Planuri Urbanistice Generale	92	35,246,095	36	10,862,673
D-2: Construcția și renovarea infrastructurii sociale	M-2.1: Renovare/reabilitare clădiri publice	175	691,911,820	120	403,411,403
	M-2.2: Energie electrică regenerabilă	10	32,457,391	8	23,436,425
	M-2.3: Edificii sportive și destinate grupurilor social-vulnerabile	110	422,021,736	70	227,073,568
	M-2.4: Reabilitare/conservare monumente de arhitectură și edificiilor culturale	74	225,880,428	52	132,185,881
D-3: Cofinanțarea proiectelor implementate din surse externe	M-3.1: Creșterea capacităților de valorificare a surselor de finanțare externă	21	30,913,501	13	14,803,207
Total		736	2,849,259,958	497	1,828,201,720

Este important să evidențiem faptul că aproximativ 50% din totalul fondurilor alocate prin intermediul concursului „Satul European” au fost destinate pentru modernizarea și extinderea sistemelor centralizate de apeduct, canalizare și tratare a apelor uzate. Această distribuție reflectă nu doar prioritatea generală acordată acestei dimensiuni în contextul accelerării dezvoltării locale în Republica Moldova, ci și faptul că proiectele de dezvoltare a sistemelor de apeduct-canalizare rămân cele mai intensive din punct de vedere financiar în cadrul infrastructurii locale.

36% din totalul proiectelor aprobate, adică 179 de proiecte, au fost finalizate într-un interval maxim de 12 luni, în timp ce pentru celelalte 64%, a fost necesară o extindere regulamentară a termenului cu încă 6 luni pentru a asigura implementarea la timp a tuturor activităților prevăzute. În această perioadă suplimentară, eforturile au fost canalizate către optimizarea și finalizarea cu succes a acestor proiecte, menținându-se un ritm constant de progres. De asemenea, este relevant de subliniat că doar un singur proiect

din cele 497 aprobate nu va fi implementat, întâmpinând obstacole mai degrabă tehnice, ceea ce reprezintă o rată de implementare extrem de înaltă în contextul proiectelor de această amploare.

Ca rezultat al implementării proiectelor din cadrul concursului "Satul European", 497 de unități administrativ-teritoriale de nivelul întâi au înregistrat progrese vizibile în depășirea deficitelor de dezvoltare locală. Aceste realizări au avut un impact pozitiv semnificativ asupra comunităților locale, aducând îmbunătățiri în ceea ce privește accesul la serviciile publice. De asemenea, s-a realizat o îmbunătățire notabilă a calității vieții pentru zeci de mii de cetățeni, în special din zonele rurale, prin furnizarea eficientă și extinsă a serviciilor precum apă-canal, iluminat public și facilități destinate prestării serviciilor sociale.

Tabelul 2: Indicatorii setați în cadrul finanțărilor aferente concursului de proiecte de dezvoltare locală „Satul European”

Domenii de intervenție	Măsuri	Proiecte aprobate	Indicatori de rezultat setați
D-1: Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare	M-1.1: Alimentare cu apă și canalizare	155	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 900 km rețele de apeduct construite/reabilitate ▪ 18 rezervoare construite/reabilitate ▪ 27 stații de pompare a apei construite ▪ 34 sonde arteziene construite/reabilitate ▪ 86 castele de apa construite/reabilitate ▪ 36 stații de tratare a apei construite/reabilitate ▪ 211 km rețele de canalizare construite/reabilitate ▪ 27 stații de epurare a apei uzate construite/reabilitate
	M-1.2: Iluminat public	43	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 471,4 km rețele de iluminat stradal construite/reabilitate ▪ 10,125 corpuri de iluminat montate ▪ 827 piloni instalați
	M-1.3: Elaborare Planuri Urbanistice Generale	36	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 36 Planuri Urbanistice Generale elaborate
D-2: Construcția și renovarea	M-2.1: Renovare/reabilitare clădiri publice	120	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 142 clădiri publice reabilitate

Domenii de intervenție	Măsuri	Proiecte aprobate	Indicatori de rezultat setați
infrastructurii sociale	M-2.2: Energie electrică regenerabilă	8	▪ 11 stații/centrale electrice fotovoltaice construite
	M-2.3. Edificii sportive și destinate grupurilor social-vulnerabile	70	▪ 27 edificii sportive și de recreere construite/amenajate ▪ 22 parcuri publice construite/amenajate ▪ 107 terenuri de joacă și sport construite/amenajate
	M-2.4: Reabilitare/conservare monumente de arhitectură și edificiilor culturale	52	▪ 61 edificii culturale reabilite ▪ 4 monumente de arhitectura/ muzee reabilite/construite
D-3: Cofinanțarea proiectelor implementate din surse externe	M-3.1: Creșterea capacităților de valorificare a surselor de finanțare externă	13	▪ 13 proiecte din surse externe atrase

În ceea ce privește concursul în cadrul apelului competitiv pilot de granturi mici „Satul European Expres”, numărul total de dosare depuse a ajuns la 680, reflectând o implicare semnificativă a comunităților locale în această inițiativă.

Valoarea estimativă totală a bugetului asociat acestor dosare se ridică la 290,2 milioane MDL, subliniind amploarea interesului și a nevoilor pe care aceste proiecte urmau să le adreseze.

După un proces riguros de selecție, au fost alese și aprobate pentru finanțare 399 de proiecte, evidențiind atenția acordată identificării și sprijinirii acelor inițiative cu cel mai mare impact asupra dezvoltării infrastructurii locale.

Bugetul total alocat acestor proiecte a fost de 172,4 milioane MDL, subliniind o abordare strategică și eficientă în distribuirea resurselor pentru a maximiza beneficiile aduse comunităților locale. Această selecție atentă a jucat un rol cheie în asigurarea eficacității utilizării fondurilor și în atingerea obiectivelor programului de dezvoltare locală.

Tablelul 3: Rezultatele concursului granturi mici „Satul European Expres”

Domenii de intervenție	Măsurile	Proiecte depuse		Proiecte aprobate	
		Număr	Valoare estimată, MDL	Număr	Valoare estimată, MDL
D-1: Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare	M-1.2: Iluminat public	106	43,855,349	70	29,339,618
D-2: Construcția și renovarea infrastructurii sociale	M-2.1: Renovare/reabilitare clădiri publice	155	65,723,405	63	26,745,210
	M-2.2: Energie electrică regenerabilă	57	23,790,713	28	12,147,700
	M-2.3. Edificii sportive și destinate grupurilor social-vulnerabile	284	124,100,615	192	84,339,605
	M-2.4: Reabilitare/conserware monumente de arhitectură și edificiilor culturale	78	32,774,633	46	19,765,344
Total		680	290,244,718	399	172,337,479

Spre deosebire de concursul „Satul European”, implementarea proiectelor din cadrul competiției „Satul European Expres” a întâmpinat mai multe provocări de ordin organizatoric și tehnic, semn că perioada de 6 luni alocată pentru implementare reprezintă în continuare o provocare considerabilă pentru autoritățile publice locale. În acest sens, este important să se recunoască că această perioadă relativ scurtă este mai degrabă insuficientă pentru realizarea proiectelor de infrastructură, în primul rând a celor cu grad sporit de complexitate.

Totodată, merită de menționat că 9 proiecte aprobate spre finanțare, evaluate la o valoare totală de 3,6 milioane MDL, așa și nu vor fi implementate, din considerente atât subiective, cât și obiective, aferente capacităților locale de implementare.

Cu toate acestea, în linii generale, proiectele implementate în cadrul concursului de granturi mici „Satul European Expres”, deși au vizat intervenții mai puțin complexe în comparație cu cele din „Satul European”, au generat schimbări semnificative din punct

de vedere calitativ și cantitativ în modernizarea comunităților locale. Aproximativ 400 de unități administrative-teritoriale și-au soluționat priorități imediate în ceea ce privește infrastructura locală, cum ar fi extinderea iluminatului stradal, reabilitarea clădirilor publice și a edificiilor sociale, precum și măsuri de eficiență energetică. Prin aceste intervenții, s-a contribuit (direct și indirect) la îmbunătățirea condițiilor de viață pentru cel puțin 200 de mii de cetățeni.

Tabelul 4: Indicatorii setați în cadrul finanțărilor aferente apelului competitiv de granturi mici „Satul European Expres”

Domenii de intervenție	Măsuri	Proiecte aprobate	Indicatori de rezultat setați
D-1: Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare	M-1.2: Iluminat public	70	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 271,64 km rețele de iluminat stradal construite/reabilite ▪ 7003 corpuri de iluminat ▪ 4319 piloni instalați
D-2: Construcția și renovarea infrastructurii sociale	M-2.1: Renovare/reabilitare clădiri publice	63	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 70 clădiri publice reabilite
	M-2.2: Energie electrică regenerabilă	28	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7 stații/centrale electrice fotovoltaice construite ▪ 50 de instituții publice (clădiri administrative, educaționale, de sănătate) echipate/dotate cu sisteme fotovoltaice
	M-2.3. Edificii sportive și destinate grupurilor social-vulnerabile	192	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8 edificii sportive și de recreere construite/amenajate, ▪ 121 terenuri de joacă ,sport și fitness ▪ 39 parcuri și zone de agrement construite/amenajate ▪ 48 căi de acces către instituții publice construite ▪ 4 centre de asistență
	M-2.4: Reabilitare/conservare monumente de arhitectură și edificiilor culturale	46	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 32 edificii culturale reabilite ▪ 5 monumente de arhitectura/ Muzeu reabilite/construite ▪ 5 căi de acces către instituții publice construite

Totodată, în cadrul competiției „Satul European Expres”, au fost selectate pentru finanțare 22 de proiecte (9,3 milioane MDL), dedicate îmbunătățirii condițiilor din creșele publice. Această inițiativă a prevăzut procese de creare, reabilitare și dotare a 38 de grupe de creșă. Este important de menționat că aceste proiecte au contribuit direct la

îmbunătățirea infrastructurii sociale, având un impact semnificativ asupra condițiilor de educație și îngrijire pentru cei mici în comunitățile locale.

Într-o perspectivă mai largă, analiza aprofundată a implementării portofoliilor de proiecte de dezvoltare locală a subliniat oportunitatea și viabilitatea intervențiilor guvernamentale la scară mare pentru a susține eforturile autorităților publice locale în modernizarea infrastructurii sociale și tehnico-edilitare la nivel local. Această evaluare a procesului de implementare nu numai că a evidențiat eficiența resurselor, ci și adaptabilitatea și abilitățile organizaționale ale autorităților publice locale în gestionarea unui volum semnificativ de fonduri. Astfel, analiza subliniază că îngrijorările inițiale cu privire la absorbția eficientă a finanțărilor într-un interval de timp restrâns au fost abordate cu succes, confirmând faptul că intervențiile guvernamentale au reprezentat instrumente eficiente în stimularea dezvoltării infrastructurii la nivel local.

III. Obiective generale și specifice

Scopul elaborării Programului, în contextul implementării SND "Moldova Europeană 2030" și respectiv SNDR 2022-2028, constă în detalierea și concretizarea măsurilor și acțiunilor necesare realizării obiectivului de asigurare a coeziunii teritoriale și prevenire a excluziunii și amplificarea eforturilor conjugate ale autorităților publice locale și centrale, societății civile și partenerilor de dezvoltare.

Astfel, în corespundere cu cadrul strategic din domeniu (SNDR 2022-2028), obiectivul general al Programului constă în **accelerarea ritmului de echipare a unităților administrativ-teritoriale cu dotările de bază de infrastructură tehnico-edilitară și socială, în vederea îmbunătățirii condițiilor de trai, creșterii atractivității investiționale și asigurării dezvoltării durabile a localităților Republicii Moldova.**

În realizarea obiectivului general, implementarea Programului va fi axată pe următoarele **obiective specifice**:

- Creșterea accesului cetățenilor la infrastructura tehnico-edilitară locală
- Îmbunătățirea calității infrastructurii sociale locale
- Consolidarea capacității autorităților publice locale în implementarea proiectelor, accesarea și atragerea investițiilor

În același timp, Programul Național de Dezvoltare Locală, în calitate de document de politici publice corelat cu prevederile Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională, va fi **aliniat la obiectivele stabilite în cadrul Noii Politici de Coeziune a Uniunii Europene pentru perioada 2021-2027**, prioritizând intervențiile în domeniului

mediului, serviciilor publice (apă, canalizare), eficienței energetice a clădirilor și dezvoltării sistemelor de producere a energiei din surse regenerabile.

Programul Național de Dezvoltare Locală este documentul strategic care va asigura o programare integrată intersectorială și consolidarea resurselor financiare orientate spre implementarea proiectelor de dezvoltare locală, cu o contribuție esențială în implementarea unui număr mare de documente de politici aprobate de către Guvernul Republicii Moldova, dar care nu dispun de alocări financiară suficiente, în special proiectele investiționale în domeniul social.

Obiectivul specific 1: Creșterea accesului cetățenilor la infrastructura tehnico-edilitară locală

Stabilirea acestui obiectiv specific s-a axat pe importanța primordială pe care o are accesul și calitatea infrastructurii tehnico-edilitare locale în determinarea atât a calității vieții cetățenilor, cât și competitivității economice, atractivității investiționale și dinamismului social a localităților.

În acest sens, programul prevede intervenții sistemice de sprijinire a autorităților publice locale din Republica Moldova în implementarea politicii de aprovizionare cu apă și sanitație prin realizarea următoarelor măsuri:

- Sprijinirea dezvoltării, reabilitării și modernizării sistemelor centralizate de alimentare cu apă și canalizare. Scopul acestei măsuri este să sprijine extinderea accesului cetățenilor la servicii publice de apă și canalizare de calitate, prin finanțarea proiectelor în următoarele domenii:
 - Extinderea și modernizarea infrastructurii de furnizare a apei potabile, inclusiv construcția și modernizarea stațiilor de tratare și altor componente ale sistemelor centrale de furnizare a apei.
 - Extinderea și modernizarea infrastructurii de canalizare internă și a stațiilor de epurare a apelor uzate.
 - Construcția sistemelor alternative de sanitație în gospodării individuale.
 - Dotarea cu sisteme de energie alternativă în domeniul apă și sanitație în vederea reducerii consumului de energie și eficientizarea proceselor operaționale.
- Sprijinirea modernizării și extinderii sistemelor publice de iluminat stradal. Scopul acestei măsuri este să asigure cetățenilor accesul la servicii de iluminat stradal de calitate în localități, în vederea sporirii securității, sănătății publice și creșterea securității la trafic în perioada nocturnă, prin finanțarea proiectelor investiționale în următoarele domenii de intervenție:

- Construcția de rețele noi de iluminat stradal.
 - Modernizarea și extinderea rețelelor existente de iluminat stradal.
 - Echiparea rețelelor existente de iluminat cu corpuri de iluminat care lipsesc,
- Sprijinirea dotării localităților cu documentație de urbanism. Scopul acestei măsuri este de a sprijini autoritățile publice locale în elaborarea planurilor urbanistice generale, cu scopul de a reglementa investițiile atât publice, cât și private și de a soluționa în mod eficient disfuncționalitățile majore și nevoile de dezvoltare teritorială, păstrând în același timp integritatea principiilor dezvoltării durabile.

Obiectivul specific 2: Îmbunătățirea calității infrastructurii sociale locale

Stabilirea acestui obiectiv s-a bazat pe importanța pe care o are calitatea infrastructurii locale de servicii sociale pentru dezvoltarea comunităților și calitatea vieții cetățenilor.

Acest obiectiv este aliniat la formele prevăzute la articolul 28 literele (a), (b) și (c) din Regulamentul UE 2021/1060 de stabilire a dispozițiilor comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european Plus, Fondul de coeziune, Fondul pentru o tranziție justă și este orientat spre diminuarea inechității sociale și crearea oportunităților egale pentru toți locuitorii prin:

- Creșterea eficienței și incluziunii și facilitarea accesului la locuri de muncă de calitate prin dezvoltarea infrastructurii sociale și prin promovarea economiei sociale;
- Îmbunătățirea accesului egal la servicii de calitate și incluzive în educație;
- Promovarea incluziunii socio-economice prin acțiuni integrate care să vizeze locuințele și serviciile sociale;
- Creșterea rolului turismului durabil în dezvoltarea economică;
- Promovarea dezvoltării locale integrate și incluzive în domeniul social, economic și al mediului, în domeniul culturii, al patrimoniului natural, al turismului durabil, precum și a securității în localități.

În acest sens, programul prevede intervenții sistemice de sprijinire a autorităților publice locale din Republica Moldova în realizarea următoarelor măsuri:

- Sprijinirea construcției, renovării și reabilitării clădirilor publice, inclusiv prin măsuri de eficiență energetică. Scopul acestei măsuri este de a asigura condiții fizice adecvate (inclusiv o performanță energetică sporită) pentru edificiile publice aflate

în proprietatea administrației locale și utilizate pentru prestarea serviciilor publice. În acest sens, următoarele domenii de intervenție vor fi sprijinite:

- Construcția, renovarea și reconstrucția instituțiilor educaționale;
- Dotarea instituțiilor educaționale cu echipamente, utilaje și mobilier;
- Construcția, renovarea și reconstrucția clădirilor instituțiilor de ocrotire a sănătății;
- Construcția, renovarea și reconstrucția clădirilor administrative.

Sprijinirea instalării sistemelor de producere și furnizare a energiei folosind resursele regenerabile. Scopul acestei măsuri este de sprijini autoritățile publice locale în eforturile lor de creștere a securității și independenței energetice a localităților. În cadrul acestei măsuri, următoarele domenii de intervenție vor fi sprijinite:

- Echiparea clădirilor administrative, de educație și de ocrotire a sănătății cu sisteme fotovoltaice de generare a energiei electrice;
- Construcția centralelor și parcurilor fotovoltaice;
- Construcția centralelor electrice solare;
- Construcția centralelor electrice eoliene;
- Construcția centralelor electrice în cogenerare pe biogaz.

Sprijinirea construcției și reconstrucției edificiilor sportive și recreative. Scopul acestei măsuri este a crea condiții adecvate de petrecere a timpului liber și practicarea a sportului în localități, astfel contribuind la sănătatea și bunăstarea cetățenilor din localități. În cadrul acestei măsuri, următoarele domenii de intervenție vor fi sprijinite:

- Construcția și reconstrucția edificiilor sportive (terenuri sportive, terenuri de joacă pentru copii, piste pentru bicicliști, etc.);
- Dezvoltarea, reconstrucția și amenajarea zonelor de agrement comunitare (parcuri, scuaruri, grădini și alte spații verzi în corespundere cu Legea nr. 591/1999).

Sprijinirea construcției, reconstrucției și renovării edificiilor destinate serviciilor sociale, care sunt esențiale pentru categoriile social-vulnerabile din comunitate. Scopul principal este de a îmbunătăți calitatea vieții acestor persoane prin asigurarea unor facilități moderne și adecvate pentru serviciile sociale, cum ar fi îngrijirea medicală, adăpostul și sprijinul social. Aceasta contribuie la creșterea bunăstării acestor categorii vulnerabile și la îmbunătățirea integrării lor sociale. Această măsură va viza următoarele arii de intervenție:

- Construcția, reconstrucția și renovarea clădirilor destinate centrelor de îngrijire persoanele cu necesități speciale;
 - Construcția, reconstrucția și renovarea clădirilor destinate centrelor pentru persoanele în etate (aziluri de bătrâni);
 - Construcția, reconstrucția și renovarea centrelor de plasament pentru mame aflate în dificultate.
- Sprijinirea restaurării, reabilitării, reconstrucției și reabilitării monumentelor și structurilor istorice specifice pentru arhitectura rurală tradițională într-o anumită zonă, destinate unor scopuri publice, inclusiv monumente de for public:
- Construcția, reconstrucția și renovarea instituțiilor culturale (case de cultură, centre de creație, muzee, etc.);
 - Dotarea instituțiilor culturale (case de cultură, centre de creație, muzee, etc.) cu echipamente, utilaje și mobilier;
 - Construcția, reconstrucția și reconstituirea obiectelor individuale sau ansamblurilor de arhitectură rurală cu interes istoric sau etno-antropologic ca dovadă a economiei rurale tradiționale, opere ale arhitecturii și ale artei peisajere;
 - Restaurarea, reabilitarea, reconstrucția și conservarea monumentelor și structurilor istorice specifice pentru arhitectura rurală tradițională, destinare unor scopuri publice și cu accent pe dezvoltarea turismului rural (crame vechi, mori, conace boierești, etc.).

Obiectivul specific 3 : Consolidarea capacității autorităților publice locale în implementarea proiectelor, accesarea și atragerea investițiilor din surse externe.

Stabilirea acestui obiectiv s-a bazat pe necesitatea consolidării capacităților autorităților publice locale în implementarea proiectelor ale precum și cele legate de depășirea limitelor existente ale bugetelor locale în asigurarea condițiilor minime de eligibilitate ale donatorilor în ceea ce privește asigurarea co-finanțării în accesarea asistenței financiare (granturilor) pentru dezvoltare.

În acest sens, programul prevede intervenții sistemice și orientate, având drept scop consolidarea capacităților autorităților publice locale în implementarea de proiecte și sprijinirea autorităților publice locale în asigurarea co-finanțării solicitate în cadrul proiectelor finanțate din sursele de asistență externă în următoarele domenii:

- Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare (sisteme centralizate de aprovizionare cu apă potabilă și servicii de canalizare, sisteme de tratare a apelor uzate, iluminat stradal)

- ☑ Elaborarea documentației de urbanism și amenajare a teritoriului (planuri urbanistice generale)
- ☑ Îmbunătățirea infrastructurii sociale (clădiri publice, edificii sportive, edificii de prestare a serviciilor pentru grupurile social-vulnerabile, sisteme de generare a energiei regenerabile, edificii sportive, edificii culturale, monumente, edificii și complexe obiectivelor de patrimoniu construit și naturale)
- ☑ Dezvoltarea sistemelor de producere și furnizare a energiei folosind resurse regenerabile).

Totodată, măsurile și proiectele propuse pentru implementare în cadrul acestui Program vor include în mod obligatoriu următoarele **priorități transversale**:

- ☑ Incluziunea socială. Se va ține cont de necesitățile specifice ale locuitorilor din grupurile vulnerabile, pentru a evita efectele nedorite de marginalizare socială. În mod special vor fi abordate necesitățile și interesele grupurilor de populație cu venituri mici, populației în vârstă înaintată, tinerilor și persoanelor cu dizabilități. Abordările de dezvoltare trebuie să țină cont inclusiv de necesitățile specifice ale cartierelor urbane defavorizate și marginalizate.
- ☑ Bună guvernare. Se va urmări promovarea principiilor de transparență decizională, reprezentativitate, eficiență, eficacitate, inovație și orientare pe termen lung, în vederea creșterii încrederii în factorii de decizie locali și naționali și dezvoltarea unor parteneriate largi pentru dezvoltare între toți actorii implicați.
- ☑ Eficiența energetică și energie regenerabilă. Se va pune accent obligatoriu pe găsirea și implementarea de soluții tehnice care vor asigura o eficiență energetică maximă, în vederea minimizării efectelor negative ale dezvoltării asupra mediului înconjurător.
- ☑ Aspecte de gen. Proiectarea și dezvoltarea obiectivelor de infrastructură economică, urbanistică, tehnică și edilitară vor ține cont în mod obligatoriu de nevoile diferite ale femeilor, bărbaților și copiilor (băieți și fete), pentru asigurarea respectării aspectelor specifice de gen.
- ☑ Regionalizarea serviciilor. Deși măsurile de finanțare eligibile din Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și Locală reprezintă domenii de competență directă a APL de nivelul I, este imperios de a promova regionalizare acestora reieșind din necesitatea creșterii capacităților de prestare a serviciilor publice care vor contribui și la reducerea cheltuielilor de întreținere și operare a infrastructurii construite.

IV. Impact

Implementarea Programului Național de Dezvoltare Locală (*ținând sprijinul guvernamental în implementarea a 1,000 proiecte investiționale de dezvoltare locală*) va asigura creșterea nivelului de trai al cetățenilor din localitățile Republicii Moldova și recuperarea întârzierilor în accelerarea ritmului de echipare a localităților Republicii Moldova cu dotările de bază de infrastructură tehnico-edilitară și socială locală, în vederea realizării țințelor și obiectivelor Strategiei Naționale de Dezvoltare "Moldova Europeană 2030", Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională 2022-2028 și angajamentelor asumate în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Implementarea cu succes a prezentului Program, va asigura realizarea următorului impact:

Din punct de vedere social – populația țării are un acces redus la serviciile publice de calitate care ar asigura minimul necesar pentru un trai decent, iar lipsa accesului la apă de calitate și servicii de canalizare și iluminat public, servicii educaționale, servicii pentru categoriile vulnerabile ale populației, contribuie la exodul populației și reducerea numărului populației în localitățile rurale. La fel, lipsa accesului la dotările infrastructurale minime, reduc din atractivitatea proceselor educaționale și ocupaționale ale tinerilor generații și perspectivele de dezvoltare a acestora, crescând tinerilor care abandonează școala, sau nu continuă studiile liceale după finalizarea celor gimnaziale. La fel, un alt impact major obținut în rezultatul implementării prezentului Program este și asigurarea accesului la servicii specializate pentru persoanele cu dizabilități și necesități speciale, care ar putea fi dezvoltate prin realizarea proiectelor investiționale eligibile pentru a fi finanțate din sursele Fondului Național pentru Dezvoltare Regională.

Din punct de vedere politic și administrativ – implementarea Programului va contribui la realizarea cu succes ale angajamentelor Programului de activitate a Guvernului „Moldova prosperă, sigură și europeană”, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 28 din 16 februarie 2023. De asemenea, conform angajamentelor guvernamentale, o direcție strategică separată este creșterea nivelului de finanțare a autorităților publice locale pentru dezvoltarea durabilă a localităților și asigurarea procesului de inițiere a reformei autorităților publice locale. În acest sens, prevederile Programului stabilesc necesitatea dezvoltării mecanismelor de stimulare a autorităților publice implicate în procesul de amalgamare voluntară.

Din punct de vedere economic – așa cum este menționat în analiza situației curente, o mare parte din autoritățile publice locale nu dispun de fonduri proprii pentru investiții în dezvoltarea infrastructurii tehnico edilitare. Prin urmare, condițiile de finanțare impuse de prezentul Program prin intermediul Fondului Național de Dezvoltare Regională și Locală sunt apreciate ca fiind atractive și ușor de a fi realizate de către autoritățile publice

locale, fiind asigurată posibilitatea asigurării unui grad suficient de dezvoltare a serviciilor publice acestea fiind un factor important în atragerea investitorilor și agenților economici privați.

Din punct de vedere al mediului și sănătății populației – măsurile de finanțare definite în Programul Național de Dezvoltare Locală „Satul European 2024-2028” asigură posibilitatea dezvoltării și îmbunătățirii instituțiilor publice din domeniul sănătății și creșterea accesului populației la servicii de calitate. Totodată, o mare parte din acțiunile eligibile pentru finanțare, contribuie la reducerea surselor de poluare a apelor, solurilor și aerului fiind îmbunătățită astfel reziliența localităților la riscurile de poluare. De asemenea, prin intermediul măsurilor de finanțare eligibile, este crescută și reziliența localităților la schimbările climatice și la riscurile generate de crizele energetice mondiale.

Din punct de vedere al culturii și atractivității turistice – prezentul Program este unicul mecanism de finanțare a activităților de dezvoltare a infrastructurii aferente domeniului culturii și păstrării patrimoniului cultural, fiind eligibile activități de reconstrucție a caselor de cultură și procurare a echipamentelor tehnice necesare (instrumente muzicale, sisteme audio, porturi populare etc.). De asemenea, programul atrage o atenție sporită și patrimoniului cultural public local, care asigură creșterea atractivității turistice a localităților prin restaurarea monumentelor arhitecturale și a altor locații turistice existente.

Respectiv, impactul agregat al implementării acestui Program va consta în asigurarea, în sinergie cu eforturile autorităților publice locale și asistenței bilaterale și multilaterale în cadrul proiectelor realizate cu sprijinul partenerilor externi de dezvoltare, în vederea realizării țintelor asumate:

Tabelul 5: Indicatori de impact

Obiective specifice	Indicatori de referință	Indicatori specifici de evaluare a impactului (2028)	Sursa de date
Creșterea accesului cetățenilor la infrastructura tehnico-edilitare locale	☒ 2120000 locuitori cu acces la rețele de alimentare cu apă, dintre care doar 50% cu acces la sursa de apă potabilă	☒ Minimum 93 mii gospodării conectate la rețeaua de apeduct (cca 200 mii locuitori) ¹¹ .	☒ BNS
	☒ 1058400 locuitori cu acces la rețele de canalizare	☒ Minimum 37 mii gospodării conectate la	☒ BNS

¹¹ Calcule efectuate în baza costului mediu de 14,3 mii MDL de conectare a unei gospodării noi la servicii centralizate de apeduct (cumulativ toată infrastructura aferentă), conform estimărilor ONDRL.

Obiective specifice	Indicatori de referință	Indicatori specifici de evaluare a impactului (2028)	Sursa de date
	☒ 360 localități cu acces la iluminat public, cu o acoperire mai mare de 50 % ☒ 181 localități cu documentație de urbanism elaborată	rețeaua de canalizare (cca 82 mii locuitori) ¹² . ☒ Minimum 100 localități (cca 250 mii locuitori) cu sistem de iluminat public îmbunătățit ¹³ . ☒ Minimum 50 localități (cca 125 mii locuitori) cu documentație de urbanism elaborată/actualizată ¹⁴ .	☒ MIDR ☒ MIDR
Îmbunătățirea calității infrastructurii sociale locale	☒ Lipsă de date ☒ Lipsa de date ☒ Lipsa de date ☒ Lipsa de date	☒ Minimum 250 de localități (cca 625 mii locuitori) cu clădiri publice renovate/reabilitate ¹⁵ . ☒ Minimum 150 de localități (cca 375 mii locuitori) cu infrastructură îmbunătățită de edificii sportive și destinate grupurilor social vulnerabile ¹⁶ . ☒ Minimum 100 de localități (cca 250 mii locuitori) cu infrastructură îmbunătățită de edificii culturale și turistice. ☒ Cel puțin 65 de localități cu creșterea ponderii de energie regenerabilă în totalul energiei consumate (cumulativ cu cca 6 MW capacitate nou-creată) ¹⁷ .	☒ APL de nivelul I ☒ APL de nivelul I ☒ Ministerul Culturii ☒ Ministerul Energiei
Consolidarea capacității autorităților publice locale în implementarea proiectelor,	☒ Lipsa de date	☒ Capacitate sporită a 400 de angajați ai APL de nivelul I în scrierea, managementul, monitorizarea și evaluarea proiectelor investiționale.	☒ MIDR / Min. Finanțelor

¹² Calcule efectuate în baza costului mediu de 17,8 mii MDL de conectare a unei gospodării noi la servicii centralizate de canalizare (cumulativ toată infrastructura aferentă), conform estimărilor ONDRL

¹³ Calcule efectuate, reieșind din costul mediu de 1 mln MDL pentru o intervenție de dezvoltare/modernizare a sistemului de iluminat public în o localitate.

¹⁴ Calcule efectuate în baza costului mediu de elaborare a unui PUG pentru o localitate rurală de 500 mii MDL, conform estimărilor ONDRL

¹⁵ Calcule efectuate în baza costului mediu de 6,5 mln MDL al unei intervenții, de reabilitare/ reconstrucție a unui edificiu în zona rurală, conform estimărilor ONDRL.

¹⁶ Calcule efectuate în baza costului mediu de 2 mln MDL pentru intervențiile de îmbunătățire a infrastructurii de edificii sportive și destinate grupurilor vulnerabile, conform estimărilor ONDRL.

¹⁷ Calcule efectuate în baza costului mediu de 27 mii MDL pentru construcția capacității de generare a 1 kw energie regenerabilă, conform estimărilor ONDRL.

Obiective specifice	Indicatori de referință	Indicatori specifici de evaluare a impactului (2028)	Sursa de date
accesarea și atragerea investițiilor	☒ 20 APL de nivelul I beneficiari a suportului pentru cofinanțarea proiectelor	☒ Este eliminată problema co-finanțării în accesarea proiectelor finanțate de partenerii de dezvoltare (de infrastructură tehnico-edilitară și socială) din partea autorităților publice locale de nivelul întâi.	☒ MIDR / ONDRL
	☒ 0 procese de amalgamare voluntară finanțate	☒ Acordate stimulente financiare pentru proiecte de infrastructură locală pentru minim 10 localitățile antrenate în procesul de amalgamare voluntară, în conformitate cu Strategia de Reformă a Administrației Publice.	☒ MIDR / Cancelaria de Stat

V. Estimarea costurilor

În concordanță cu evaluarea detaliată a intervențiilor planificate, reieșind din posibilitățile investiționale actuale ale Bugetului de Stat, precum și cadrului de colaborare cu partenerii externi de dezvoltare, **costurile aferente implementării acestui program constituie cca 5.36 miliarde MDL.**

Se prevede că acoperirea cheltuielilor aferente implementării programului va fi asigurată din 4 surse distincte:

- Bugetul de Stat prin intermediul Fondului Național de Dezvoltare Regională și Locală
- Bugetele autorităților publice locale (co-finanțarea beneficiarilor)
- Surse atrase din partea partenerilor de dezvoltare (donatorilor, instituțiilor financiare internaționale și partenerilor privați).

Tabelul 6: Surse financiare de acoperire a costurilor Programului

#	Surse de acoperire	Valoare	
		milioane MDL	Pondere
1	Bugetul de Stat prin intermediul FNDRL	2,591	48%
3	Bugetele autorităților publice locale (beneficiare)	256	5%
4	Surse atrase din partea partenerilor de dezvoltare (donatorilor, instituțiilor)	2,519	47%

#	Surse de acoperire	Valoare	
		milioane MDL	Pondere
	financiare internaționale și partenerilor privați).		
TOTAL		5,366	100%

Respectiv, pentru implementarea prezentului Program, din Bugetul de Stat vor fi alocate cumulativ 2,591 mln MDL, prin intermediul FNDRL și alte fonduri disponibile la nivel național.

Contribuția APL beneficiare va constitui 256 mln MDL și se va referi la asigurarea cofinanțării proiectelor realizate, în corespundere cu plafoanele stabilite pentru fiecare măsură în parte.

În vederea asigurării finanțării necesităților neacoperite financiar, Guvernul Republicii Moldova urmează să depună eforturi sistematice pentru identificarea suplimentară a 2,519 mln MDL (aproximativ 235 mln euro) din partea partenerilor de dezvoltare (donatori, instituții financiare internaționale și investitori privați), în corespundere cu obiectivele specifice setate în prezentului Program.

Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale va asigura coordonarea activităților necesare atragerii de fonduri suplimentare din partea donatorilor și instituțiilor financiare internaționale, în strânsă colaborare cu Ministerul de Finanțe și Cancelaria de Stat.

VI. Riscuri

În procesele de implementare a intervențiilor din cadrul PNDL 2024-2028, vor fi considerate următoarele tipuri de riscuri:

Tabelul 7. Riscuri și acțiuni de mitigare

#	Riscuri	Descriere	Impact	Probabilitate	Acțiuni de mitigare
1	Capacitatea instituțională redusă	Guvernul și instituțiile publice (în special Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale și Oficiul Național de Dezvoltare Locală și Regională) pot avea capacități administrative limitate pentru implementarea Programului și realizarea țintelor asumate	Mediu	Mediu	Promovarea de intervenții de dezvoltare a capacităților instituționale și formarea personalului cheie pentru a asigura o buna implementare a PNDL

#	Riscuri	Descriere	Impact	Probabilitate	Acțiuni de mitigare
2	Lipsa finanțării suficiente pentru implementarea PNDL 2024-2028	Dificultăți în obținerea resurselor financiare necesare pentru implementarea PNDL, care poate duce la întâzieri în implementare sau la realizarea parțială a obiectivelor.	Mare	Medie	Comunicare pro-activă și negocieri cu partenerii de dezvoltare în vederea atragerii de granturi pentru sprijinirea dezvoltării locale și regionale
3	Capacități naționale reduse de implementare a proiectelor de infrastructură	O amplificare a finanțărilor pentru lucrări de dezvoltare a infrastructurii se poate confrunta cu un deficit de operatori economici specializați, ce poate duce la întâziera lucrărilor sau diminuarea calității acestora.	Mediu	Mediu	Oferirea unui orizont de timp mai extins pentru pregătirea dosarelor (respectiv, pregătirea documentației tehnice) și implementarea proiectelor
4	Lipsa de cooperare între instituțiile statului	Dificultăți în colaborarea și coordonarea între instituțiile implicate în implementarea PNDL, ceea ce poate duce la fragmentarea eforturilor și la nerealizarea obiectivelor.	Mic	Mic	Promovarea și facilitarea dialogului între instituții pentru a asigura o colaborare eficientă și o coordonare a eforturilor.
5	Situația politică instabilă	Schimbări frecvente de guvern sau instabilitate politică pot duce la incertitudine și la lipsa de susținere pentru implementarea PNDL.	Mediu	Mediu	Dezvoltarea și promovarea unui cadru stabil și predictibil pentru politica de dezvoltare locală, precum și implicarea partidelor politice importante în dezbateră și susținerea PNDL.

VII. Autorități responsabile

În perioada 2024-2027, cadrul instituțional pentru implementarea Planului Național de Dezvoltare Locală (PNDL) va menține, în esență, structura actuală definită de legislația și normele existente în finanțarea proiectelor locale de dezvoltare. Acest cadru va fi fundamentat pe reformele instituționale introduse în 2021, care au revizuit mecanismele

de finanțare pentru a evita suprapunerile în unele domenii, astfel eliminând lipsa de colaborare între autoritățile centrale și eforturile colective pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare la nivel național.

La nivel central, **Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și Locale** va rămâne entitatea principală responsabilă pentru definirea conceptelor, aprobarea politicilor, coordonarea implementării acestora în plan regional și local, evaluarea impactului acțiunilor desfășurate și identificarea noilor priorități sau nevoilor de ajustare a direcțiilor strategice. Structura acestui Consiliu va favoriza un dialog constant între reprezentanții autorităților naționale, regionale și locale, asigurând în același timp coordonarea trans-sectorială a activităților planificate. În componența sa, se vor regăsi miniștrii responsabili de gestionarea domeniilor eligibile pentru finanțare din Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și Locală.

Pentru elaborarea, implementarea și evaluarea politicilor în domeniul dezvoltării regionale și locale, Guvernul a delegat competențe specifice **Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale**. Este important de subliniat că decizia de a concentra activitățile prioritare de dezvoltare a infrastructurii regionale și locale în cadrul aceleiași instituții se bazează pe următoarele considerații: (i) optimizarea structurii administrației publice centrale, (ii) gestionarea centralizată a proiectelor de investiții și coordonarea intervențiilor pentru dezvoltarea teritoriului național, (iii) crearea unui mecanism instituțional unic pentru distribuirea resurselor financiare către proiecte similare și (iv) prevenirea duplicării funcțiilor administrației publice centrale în gestionarea proiectelor investiționale similare.

Pentru implementarea mecanismelor de finanțare din sursele alocate în cadrul Fondului Național de Dezvoltare Regională și Locală, s-a înființat **Instituția Publică Oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală (ONDRL)**. Acesta are responsabilitatea de a implementa deciziile aprobate de Consiliul Național în ceea ce privește lansarea apelurilor de propuneri de proiecte. ONDRL gestionează, de asemenea, contractele de finanțare și monitorizează progresul și calitatea lucrărilor efectuate, având rolul de finanțator, și furnizează rapoarte periodice despre utilizarea resurselor financiare și realizările obținute.

Un element esențial al cadrului instituțional din domeniul dezvoltării locale îl reprezintă **autoritățile publice locale**, eligibile conform legislației naționale, care au responsabilitatea de a gestiona domenii proprii sau delegate. APL-ul este implicat în elaborarea documentației tehnice, derularea procedurilor de achiziții publice și monitorizarea volumului și calității lucrărilor efectuate în calitate de contractor pentru lucrările de construcții.

VIII. Monitorizare și evaluare

Procesul de monitorizare și evaluare a Programului urmează a fi realizat de către Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale în calitate de instituție responsabilă pentru elaborarea și implementarea politicilor în domeniul dezvoltării regionale și locale.

Procesul va fi organizat în conformitate cu competențele atribuite tuturor instituțiilor parte a cadrului instituțional în domeniul dezvoltării locale. Elaborarea rapoartelor de monitorizare și evaluarea impactului va fi realizat în baza indicatorilor furnizați de către Biroul Național de Statistică, ministere și instituții subordonate Guvernului cu competențe în gestionarea diferitor domenii eligibile pentru finanțare din contul FNDRL, iar în cazul lipsei unor indicatori dezagregați la nivel local, Ministerul va asigura colectarea informațiilor de la autoritățile publice locale.

Gradul de executare a prezentului Program va depinde în mare parte de progresul înregistrat de către ONDRL la implementarea programelor finanțate din sursele FNDRL. Monitorizarea proceselor de implementare a proiectelor investiționale va fi realizată conform prevederilor Manualului Operațional al ONDRL, aprobat prin ordinul Ministrului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale nr. 157 din 13.04.2023. Conform mecanismului aprobat, monitorizarea implementării proiectelor investiționale este realizată prin măsurarea indicatorilor efectivi de impact, de rezultat și produs la finalul implementării proiectului și compararea cu așteptările planificate la etapa acceptării cererii de finanțare a proiectelor din FNDRL. Indicatorii de impact, precum și cei de rezultat și produs sunt prestabiliți și indicați în Cererea de finanțare a proiectului de dezvoltare locală înaintată de către beneficiarii proiectelor. Rolul ONDRL va consta în examinarea cererilor de finanțare a proiectelor și identificarea indicatorilor de impact, de rezultat și produs pentru fiecare proiect în parte.

Pentru fiecare indicator de impact scontat a proiectului identificat se va elabora o metodă de măsurare. Metoda de măsurare va asigura certitudinea măsurărilor efectuate. Metoda de măsurare a indicatorului va conține în mod obligatoriu următoarele elemente: (i) informații / date folosite pentru măsurare, (ii) surse de informații / date folosite pentru măsurare și (iii) procedură de măsurare / calcul a indicatorului măsurat.

Un aspect important în perioada post implementare îl reprezintă capacitatea de analiză și verificare a respectării cerințelor de sustenabilitate. Una din cauzele abaterilor a valorilor efective de la cele planificate ale indicatorilor de impact, de rezultat și produs poate fi faptul că beneficiarul nu a respectat cerințele de sustenabilitate a proiectului după finalizarea acestuia, fapt care reduce gradul de eficiență a investițiilor și riscul de solicitare repetată a finanțării unor acțiuni similare în viitor. Conform prevederilor

mecanismului de monitorizare și raportare aprobat în cadrul ONDRL, rapoartele cumulative sunt elaborate și prezentate Ministerului trimestrial.

La rândul său, Ministerul asigură elaborarea rapoartelor anuale care au ca scop centralizarea rezultatelor atinse în implementarea prezentului document de politici și facilitarea proceselor decizionale legate de alocarea finanțării, precum și corectarea unor aspecte decizionale după caz. Pentru a asigura o sinergie a eforturilor de dezvoltare și a acțiunilor realizate atât la nivel local cât și la nivel regional, Ministerul va prezenta și indicatorii realizați din contul proiectelor de dezvoltare locală dezagregați inclusiv la nivel regional. Una dintre principalele provocări în procesul de monitorizare și evaluare ține de disponibilitatea datelor, cauzată de progresul încă lent în avansarea statisticii cu privire la dotarea localităților cu infrastructură-tehnică edilitară și socială. Prin urmare, rapoartele vor fi elaborate în baza datelor furnizate de către ONDRL și autoritățile publice centrale responsabile pentru domeniile sectoriale eligibile pentru finanțare din sursele FNDRL și vor reflecta progresele atinse aferente indicatorilor de impact și rezultat, gradul de valorificare a finanțării și cofinanțării mobilizate. Rapoartele de monitorizare elaborate de Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale vor fi plasate pe pagina sa web oficială și vor fi transmise anual în adresa Consiliului Național, Cancelariei de Stat și Comitetului Interministerial de Planificare Strategică.

Cadrul de indicatori ai PNDL 2024-2028 va include, dar nu se va limita la următorii indicatori de rezultate și impact:

Tabel 8. Matricea indicatorilor de monitorizare

Obiective specifice	Indicatori de impact	Indicatori de rezultat/produs
Creșterea accesului cetățenilor la infrastructura tehnico-edilitare locale	Rata de acces a populației la sisteme centralizate de aprovizionare cu apă potabilă	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lungimea rețelelor de apeduct construite/reabilitate (km) ▪ Număr de stații de captare a apei potabile construite/reabilitate ▪ Număr de stații tratare a apei potabile construite/reabilitate ▪ Numărul populației cu acces îmbunătățit la infrastructura de alimentare cu apă potabilă (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
	Rata de acces a populației la sisteme centralizate de canalizare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lungimea rețelelor de canalizare construite/reabilitate (km) ▪ Număr de rețele de canalizare construite/reabilitate ▪ Număr de stații de epurare a apelor uzate construite reabilitate

Obiective specifice	Indicatori de impact	Indicatori de rezultat/produs
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Numărul populației cu acces îmbunătățit la infrastructura de canalizare (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
	Ponderea localităților cu sisteme de iluminat stradal funcțional	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lungimea rețelelor de iluminat public construit/reabilitate ▪ Număr de corpuri de iluminat instalate ▪ Numărul populației cu acces îmbunătățit la iluminat public (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
	Ponderea localităților cu documentație de urbanism aprobată și în vigoare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Numărul de planuri urbanistice elaborate
Îmbunătățirea calității infrastructurii sociale locale	Ponderea clădirilor publice locale (administrative, de educație și de ocrotire a sănătății) reabilitate	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Număr de clădiri ale instituțiilor educaționale reabilitate ▪ Număr de instituții educaționale dotate cu echipamente și mobilier ▪ Număr de instituții de ocrotire a sănătății construite/reabilitate ▪ Număr de clădiri administrative reabilitate ▪ Numărul populației cu acces îmbunătățit la infrastructura socială locală construită / reconstruită (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
	Ponderea surselor de energie regenerabilă în total consumul energetic	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Număr de clădiri administrative dotate cu sisteme fotovoltaice ▪ Număr de instituțiilor de educație dotate cu sisteme fotovoltaice ▪ Număr de instituții de ocrotire a sănătății dotate cu sisteme fotovoltaice ▪ Numărul de centrale electrice solare și eoliene construite

Obiective specifice	Indicatori de impact	Indicatori de rezultat/produs
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Numărul stațiilor termice pe biomasă ▪ Numărul de centrale electrice în cogenerare pe biogaz construite ▪ Numărul populației cu acces la serviciile publice îmbunătățite cu acces la surse de energie regenerabilă (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
	Pondere localităților cu infrastructură locală de recreere de calitate	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Număr de terenuri sportive construite/reabilitate ▪ Număr de terenuri de joacă pentru copii construite/reabilitate ▪ Numărul de zone verzi amenajate/reabilitate (parcuri, scuaruri, grădini și spații verzi) ▪ Numărul populației cu acces infrastructură locală de recreere îmbunătățită (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
	Rata de acces a populației din grupuri vulnerabile la servicii specializate de calitate (bătrâni singuratici, mame aflate în dificultate, persoane cu necesități speciale)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Numărul centrelor de îngrijire a persoanelor cu necesități speciale construite/reabilitate ▪ Numărul clădirilor destinate centrelor pentru persoane în etate (aziluri de bătrâni) construite/reabilitate ▪ Numărul clădirilor destinate centrelor de plasament pentru mame aflate în dificultate construite/reabilitate ▪ Numărul populației cu acces servicii specializate de calitate (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
	Pondere localităților cu acces la edificii culturale construite / reconstruite / echipate	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Numărul de instituții culturale (case de cultură, centre de creație, muzee) construite/reabilitate ▪ Numărul de instituții culturale (case de cultură, centre de creație, muzee) dotate cu echipamente și mobilier

Obiective specifice	Indicatori de impact	Indicatori de rezultat/produș
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Numărul de obiective și ansambluri de arhitectură rurală construite/reabilitate ▪ Numărul de monumente și structuri istorice restaurate/reabilitate/conservate ▪ Numărul populației cu acces edificii culturale (indicator dezagregat conform principiului agendei de dezvoltare durabilă 2030 – „LNOB” – <i>nimeni nu este lăsat în urmă</i>, inclusiv din punct de vedere regional, sex, vârstă (0-18 ani, 19-63 de ani, mai mult de 63 de ani))
Consolidarea capacității autorităților publice locale în implementarea proiectelor, accesarea și atragerea investițiilor	Reflectată la indicatorii de impact din cadrul obiectivelor specifice 2 și 3	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Numărul de proiecte atrase din partea donatorilor ▪ Valoarea proiectelor de dezvoltare locale atrase din partea donatorilor

Un aspect important ce urmează a fi dezvoltat în procesul de monitorizare și evaluare, ține de necesitatea aplicării principiului „LNOB”, specific proceselor de implementare a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030 și care a fost dezvoltat și inserat și în prevederile Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. În acest context, în procesul de monitorizarea a implementării prezentului Program, Instituția Publică oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală, dar și agențiile de dezvoltare regională, vor actualiza mecanismele de monitorizare și evaluare, prin colectarea și evaluarea indicatorilor, prin prisma principiilor de dezagregare a acestora în profil regional, dezagregați conform criteriilor de sex și vârstă (0-18 ani - tineri, 19-63 de ani – populația aptă de muncă, mai mult de 63 de ani – persoane în etate).

Luând în considerare setul de indicatori determinați, prezentul Program va fi supus unei evaluări complexe a impactului (evaluare intermediară și ex post), în corespundere cu procedurile recomandate de Cancelaria de Stat. În caz de necesitate vor fi efectuate studii și evaluări specifice sectoriale. Ca și în cazul rapoartelor de monitorizare, rezultatele finale și recomandările evaluărilor vor fi incluse într-un raport de evaluare care se va prezenta la sfârșitul fiecărui ciclu de implementare a documentelor de planificare strategică Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și Locale, Cancelariei de Stat și Comitetului Interministerial de Planificare Strategică.

IX. Planul de Acțiuni

#	Acțiuni	Termeni de implementare	Costuri estimative, mln MDL	Surse de finanțare, mln MDL				Responsabili	Indicatori de monitorizare
				FNDRL	APL beneficiare	Parteneri de dezvoltare	Alte surse		
Obiectiv specific 1: Creșterea accesului cetățenilor la infrastructura tehnico-edilitare locale									
1.1	Sprijinirea APL în dezvoltarea, reabilitarea și modernizarea sistemelor centralizate de alimentare cu apă	2024-2028	1,320	528		792		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Total 165 proiecte implementate: 2024 – 30 proiecte 2025 – 40 proiecte 2026 – 40 proiecte 2027 – 40 proiecte 2028 – 15 proiecte
1.2	Sprijinirea APL în dezvoltarea, reabilitarea și modernizarea sistemelor centralizate de canalizare.	2024-2028	680	272		408		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Total 85 proiecte implementate: 2024 – 10 proiecte 2025 – 20 proiecte 2026 – 20 proiecte 2027 – 20 proiecte 2028 – 15 proiecte
1.3	Sprijinirea APL în dezvoltarea și extinderea sistemelor publice de iluminat stradal.	2024-2028	100	40	10	50		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Total 100 proiecte implementate: 2024 – 15 proiecte 2025 – 25 proiecte 2026 – 25 proiecte 2027 – 20 proiecte 2028 – 15 proiecte
1.4	Sprijinirea APL în elaborarea documentației de urbanism	2024-2028	25	10	2.5	12.5		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	50 proiecte implementate 2024 – 10 proiecte 2025 – 25 proiecte

#	Acțiuni	Termeni de implementare	Costuri estimative, mln MDL	Surse de finanțare, mln MDL				Responsabili	Indicatori de monitorizare
				FNDRL	APL beneficiare	Parteneri de dezvoltare	Alte surse		
									2026 – 25 proiecte 2027 – 20 proiecte 2028 – 15 proiecte
1.5	Revizuirea cadrului legal prin prisma promovării principiilor de licențiere și regionalizare a serviciilor publice	Trim. IV, 2025	1	1				MIDR	1 proiect de lege aprobat prin HG și promovat în Parlament
1.6	Elaborarea Secțiunii Specializate Apă și Canalizare a Planului de Amenajare a Teritoriului Național și dezvoltarea mecanismelor de finanțare coordonate la nivel național (finanțare prin grant aprobat de Banca Mondială)	Trim. IV, 2027	20			20		MIDR, ONDRL, în cooperare cu Ministerul Mediului	1 proiect de lege aprobat prin HG și promovat în Parlament
1.7	Identificarea soluțiilor alternative de epurare a apelor uzate în localități mici (cu o concentrație a apelor uzate mai mici de 2000 EL)	Trim. IV, 2025	1	1				MIDR în cooperare cu Ministerul Mediului și Ministerul Sănătății	1 proiect de HG aprobat
1.8	Elaborarea Regulamentului- Metodologie (cu titlu de recomandare) pentru calculul tarifelor/taxelor pentru servicii de iluminat stradal	Trim. IV, 2026	2	2				MIDR	1 proiect de HG aprobat
1.9	Analiza de impact a actelor legislative secundare pentru elaborarea documentațiilor de planificare a teritoriului și urbanism	Trim. IV, 2025	3	3				MIDR	1 Raport aprobat

#	Acțiuni	Termeni de implementare	Costuri estimative, mln MDL	Surse de finanțare, mln MDL				Responsabili	Indicatori de monitorizare
				FNDRL	APL beneficiare	Parteneri de dezvoltare	Alte surse		
1.10	Elaborarea noilor acte normative în domeniul urbanismului și amenajării teritoriului	Trim. IV, 2027	5	5				MIDR	NCM-uri actualizate, aprobate de MIDR
<u>Obiectivul specific 2: Îmbunătățirea calității infrastructurii sociale locale</u>									
2.1	Sprijinirea APL în construcția, renovarea și reabilitarea clădirilor publice, inclusiv prin măsuri de eficiență energetică	2024-2028	1,625	650	162.5	812.5		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Total 180 proiecte implementate: 2024 – 30 proiecte 2025 – 45 proiecte 2026 – 45 proiecte 2027 – 40 proiecte 2028 – 20 proiecte
2.2	Sprijinirea APL în instalarea sistemelor de producere și furnizare a energiei folosind resursele regenerabile	2024-2028	162.5	48.75	16.25	97.5		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Total 20 proiecte implementate: 2024 – 2 proiecte 2025 – 5 proiecte 2026 – 5 proiecte 2027 – 5 proiecte 2028 – 3 proiecte
2.3	Sprijinirea APL în construcția/reconstrucția edificiilor sportive și destinate grupurilor vulnerabile	2024-2028	300	120	30	150		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Total 70 proiecte implementate: 2024 – 10 proiecte 2025 – 15 proiecte 2026 – 20 proiecte 2027 – 15 proiecte 2028 – 10 proiecte

#	Acțiuni	Termeni de implementare	Costuri estimative, mln MDL	Surse de finanțare, mln MDL				Responsabili	Indicatori de monitorizare
				FNDRL	APL beneficiare	Parteneri de dezvoltare	Alte surse		
2.4	Sprijinirea APL în restaurarea, reconstrucția, reabilitarea instituțiilor culturale, monumentelor și structurilor istorice specifice pentru arhitectura rurală tradițională într-o anumită zonă, destinate unor scopuri publice.	2024-2028	350	140	35	175		MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Total 70 proiecte implementate: 2024 – 10 proiecte 2025 – 15 proiecte 2026 – 20 proiecte 2027 – 15 proiecte 2028 – 10 proiecte
<u>Obiectivul specific 3: Consolidarea capacității autorităților publice locale în implementarea proiectelor, accesarea și atragerea investițiilor</u>									
3.1	Sprijinirea APL în asigurarea co-finanțării solicitate în cadrul proiectelor finanțate din sursele de asistență externă pentru dezvoltarea infrastructurii tehnico-edilitare și sociale locale	2024-2028	70	70				MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	20 de proiecte din surse externe atrase (cu ajutorul co-finanțării acordate)
3.2	Program anual de capacitate APL în managementul proiectelor investiționale	2024-2028	0.5			0.5		MIDR în cooperare cu Agențiile de Dezvoltare Regională	20 de instruiți regionale anuale (cu cel puțin 600 de participanți – reprezentanți APL în fiecare an)
3.3	Capacitatea APL în accesarea finanțării în cadrul programelor transfrontaliere și transnaționale	2024-2028	0.2			0.2		MIDR în cooperare cu Agențiile de Dezvoltare Regională	20 de instruiți regionale (min. 400 de participanți – reprezentanți APL)

#	Acțiuni	Termeni de implementare	Costuri estimative, mln MDL	Surse de finanțare, mln MDL				Responsabili	Indicatori de monitorizare
				FNDRL	APL beneficiare	Parteneri de dezvoltare	Alte surse		
									2024 – 4 instruiri 2025 – 4 instruiri 2026 – 4 instruiri 2027 – 4 instruiri 2028 – 4 instruiri
3.4	Dezvoltarea și aplicarea mecanismelor de suport a APL implicate în amalgamarea voluntară și accelerarea dezvoltării infrastructurii locale	Trim. IV, 2028	700	700				Cancelaria de Stat în cooperare cu APL beneficiare	Proiecte de prioritate implementate în toate APL antrenate în procesul de amalgamare voluntară
4	<u>Managementul programului</u>								
4.1	Lansarea și implementarea concursului "Satul European – 2" (2024)	Trim. I, 2024	N/A				Bugetele MIDR, ONDRL și APL-aplicante/beneficiare, din contul și în limita cheltuielilor curente aprobate	MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Primul pachet de proiecte selectate și implementate (în limita bugetului alocat)

#	Acțiuni	Termeni de implementare	Costuri estimative, mln MDL	Surse de finanțare, mln MDL				Responsabili	Indicatori de monitorizare
				FNDRL	APL beneficiare	Parteneri de dezvoltare	Alte surse		
4.2	Lansarea și implementarea concursului "Satul European – 3" (2025)	Trim. I, 2025	N/A				Bugetele MIDR, ONDRL și APL-aplicante/beneficiare, din contul și în limita cheltuielilor curente aprobate	MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Al doilea pachet de proiecte selectate și implementate (în limita bugetului alocat)
4.3	Lansarea și implementarea concursului "Satul European – 4" (2026)	Trim. I, 2026	N/A				Bugetele MIDR, ONDRL și APL-aplicante/beneficiare, din contul și în limita cheltuielilor curente aprobate	MIDR în cooperare cu ONDRL și APL beneficiare	Al treilea pachet de proiecte selectate și implementate (în limita bugetului alocat)
4.4	Evaluarea rezultatelor Programului și determinarea oportunității inițierii unui nou Program de avansare a rezultatelor obținute	Trim. IV, 2028	0.5			0.5		MIDR în cooperare cu ONDRL	Raport de evaluare a Programului
4.5	Dezvoltarea/ajustarea mecanismului de monitorizare, în special asigurarea colectării a datelor dezagregate conform criteriilor de sex, vârstă și profil regional	Trim. IV, 2024	În limita bugetului alocat	-	-	-	-	I.P. ONDRL ADR Nord, Centru; Sud și UTA Găgăuzia	Metodologie de monitorizare și evaluare elaborată/ajustată